

Az akadémiai intézeteknek nem kizárólag csak az alapkutatások terén vannak közfeladatai. A kutatási területén felmerülő aktuális kérdések – szakmai és hiteles – elemzése ugyanúgy a feladatkörébe tartozik. Különösen igaz lehet ez napjainkra, amikor az információs források megsokszorozódása nagyon gyakran félreértések és pontatlanságok széleskörű elterjedésével is együtt jár.

A Jogi Iránytű című elektronikus folyóirat elsődleges célja az előbbiekkel összhangban a hiteles tájékoztatás. A Jogtudományi Intézet kutatói által készített rövid írások aktuális jogi problémák elemzésére töreksenek, felhasználva az akadémiai kutatások során felhalmozott szaktudást és ismereteket. Amennyiben ez lehetséges, a cikkek egy adott kérdés külföldi és nemzetközi dimenzióit is bemutatják, mivel az összehasonlítás segítségével a problémák olyan vonatkozásai is láthatóvá válhatnak, melyek kizárólag a nemzeti jogrend irányából elemezve nem biztos, hogy rögtön szembetűnnek.

Bízunk abban, hogy a Jogi Iránytű a jogi kérdések iránt érdeklődők számára az ismeretek alapvető és hiteles forrásává válik hamarosan!

Fekete Balázs
felelős szerkesztő

Tartalom

Halász Iván: A cseh köztársasági elnök - Václav Havelra (1936-2011) emlékezve	84
Balázs István: Gondolatok a helyi önkormányzatokról szóló T/4864. számú törvényjavaslatról	86
Kőhidi Ákos: A felhasználók által fájlmegosztással okozott kár	89
Rácz Zoltán: A vezető állású munkavállalókra vonatkozó speciális összeférhetlenségi szabályok	92
Sándor István: Adalékok a jogtudomány és a joggyakorlat kapcsolatához	95
Tóth Mihály: Az Emberi Jogok Európai Bírósága és az elévülés nyugvása	99
Könyvszemle	102

Szerkesztőbizottság:
Boóc Ádám
Gárdos-Orosz Fruzsina,
Kecskés Gábor

Felelős szerkesztő: Fekete Balázs

Kiadó:
MTA TK Jogtudományi Intézet
A kiadó székhelye: Budapest
Felelős kiadó: az MTA TK főigazgatója

honlap: iranytu.mta-ius.hu

ISSN 2063-8841

email: fekete.balazs@jog.mta.hu

A cseh köztársasági elnök Václav Havelra (1936-2011) emlékezve

A közép-európai térség jelenkori történelemében kiemelkedő szerepet játszó Václav Havel emléke előtt a szerkesztőbizottság Halász Iván írásával szeretne tisztelni, mely egy nemrég megjelent, a Cseh Köztársaság államfői intézményét részletesen elemző kötetet mutat be.

Zdeněk Koudelka monográfiája a rendszerváltás utáni cseh szakirodalomban elsőként dolgozza fel átfogó módon a cseh köztársasági elnök jogállását és közjogi politikai mozgásterét. Valószínűleg ezért sem meglepő, hogy a könyvhöz az ajánlást maga a hivatalban lévő államfő, Václav Klaus írta, aki külön kiemelte, hogy ilyen jellegű cseh nyelvű monográfia legutóbb 1934-ben született. A könyv aktualitását az adja, hogy a Cseh Köztársaságban az utóbbi években komoly diskurzus alakult ki az államfői hatalomról, annak helyéről és lehetőségeiről a cseh alkotmányos rendszerben, valamint arról is, hogy mit lenne célszerű megváltoztatni a jelenlegi szabályozásban.

A cseh köztársasági elnöki tisztség az egyik legpatinásabb republikánus államfői posztnak számít a posztoszocialista térségben. Miután a cseh történelmi politikai köztudat teljes mértékben magáénak érzi az 1918-ban született és 1992-ben megszűnt csehszlovák közjogi tradíciót (a független Csehszlovákia kikiáltásának napja most is függetlenségi napnak számít Csehországban), azt lehet mondani, hogy e tisztség már 1918-tól létezik. A csehszlovákok még a kommunista állampártok diktatúrájának idejében sem szüntették meg az egyszemélyi államfői posztot, pedig a szocialista állam- és jogtudomány sokkal jobban kedvelte a kollektív elnökségeket. Csehszlovákiában azonban folyamatosan létezett az önálló államfői tisztség, amelyet rendszerint a kommunista párt főtitkára töltött be.

Ezért nem meglepő, hogy az 1992 végén elfogadott cseh alkotmány is komoly figyelmet szentelt az államfői poszt alapos megfogalmazásának. A parlament két kamarája által 5 évre választott köztársasági elnök ugyanis nemcsak szimbolikus, hanem fontos válságkezelő és kiegyenlítő szerepet játszik az alapvetően parlamentáris kormányformával rendelkező Cseh Köztársaságban. Ebben nemcsak a történeti-közjogi tradíció játszik közre, hanem sokkal inkább az a tény, hogy, a rendszerváltás után két erős politikai személyiség töltötte be a cseh államfői posztot. Először két elnöki cikluson keresztül a rendszerváltó értelmiségi másként-gondolkodó alakja, Václav Havel, később pedig a radikális csehszlovák gazdasági reform egyik atyjaként elhíresült Václav Klaus, aki most már szintén a második ciklusát tölti. A második, az előbbinél még meghatározóbb tényező az, hogy az arányosságra törekvő és a pártlistákkal dolgozó cseh választási rendszernek és az ingadozó pártszerkezetnek köszönhetően az ezredfordulót követően egyre gyengébb támogatottságú kormányok irányítják az országot. Már a kisebbségi szociáldemokraták 1998 és 2002 közötti kormányzását is az tette lehetővé, hogy az ellenzéki pol-

gári demokraták egyfajta türelmi paktumot kötöttek velük. A 2002 után hatalomra kerülő kormányok pedig rendszerint egy-két mandátumos többséggel rendelkeztek a 200 fős képviselőházban. A látszólag stabil 2010 utáni jobboldali koalíció belső ellentététől szenved, illetve az új pártok politikai tapasztalatlansága is negatívan befolyásolja a működését.

Ebben a helyzetben növekszik meg a további hatalmi ágak politikai súlya és mozgásteré. Ez különösen igaz az Alkotmánybíróságra és az államfőre. Ilyen körülmények között logikus módon erősödik a valódi végrehajtást végző közigazgatás szerepe is. A most pozícióban lévő államfő esetében ezt a folyamatot tovább erősíti sokoldalú és eredeti személyisége is. Néhány kiemelt területen, amelyet az elnök fontosnak tart, az államfő igyekszik minél önállóbban képviselni saját véleményét és nem minden esetben konzultál a többi hatalmi ággal. Igaz, nem is köteles erre, ahogyan azt kimutatta az olvasó kezébe most kerülő monográfia. Ez különösen igaz a környezetvédelem és az európai integráció területére. Talán még élénken él a magyar politikai köztudatban az a huzavona, amely a Lisszaboni Szerződés csehországi ratifikálását jellemezte. Ebben a folyamatban az államfő nemcsak a cseh törvényhozással, hanem az Alkotmánybírósággal is ellentmondásba került.

Koudelka monográfiája szerencsére nem statikus és leíró jellegű tanulmány, hanem a maga dinamizmusában és politikai környezetében vizsgálja a cseh közjogi rendszer különböző aspektusait. Ebben a brnói Masaryk Egyetem Jogi Karán az alkotmányjogot oktató szerzőnek segítségére volt közvetlen politikai tapasztalata is. Nemcsak a morva főváros egyik kerületének polgármestereként tevékenykedett a rendszerváltást követő években, hanem később két cikluson keresztül a képviselőház szociáldemokrata képviselője volt, utána pedig a cseh legfőbb ügyész helyettesi posztját is betöltötte.

A könyv szerkezete logikus és könnyen követhető. A szerző alkotmánytörténeti és jogi összehasonlító bevezetéssel kezd a téma tárgyalását. Ezt követően részletesen foglalkozik az államfőválasztás folyamatával. Igaz, hogy a Cseh Köztársaságban parlament választja az elnököt, de a cseh politikai elit ezen éppen most szeretne változtatni. A parlamenti pártok és az alkotmányjogi szakma egyre tekintélyesebb része az államfő népi általi megválasztását tartja jobb megoldásnak. A szerző sokat foglalkozik az államfői tisztség megszűnésének egyes eseteivel is, továbbá az elnöki kompetenciákkal. Ezen belül kiemelt figyelmet szentel az ellenjegyzés intézményének, valamint az államfő külkapcsolati tevékenységének. A következő nagy fejezet az elnök és a törvényhozás, valamint az államfő és a kormány kapcsolatát érinti. Ezek nagyon izgalmas kérdések különösen az utóbbi egy-két év politikai vitáinak kontextusában. Érthető módon a szerző nem feledkezik meg a bírói hatalomról sem, valamint a köztársasági elnök és a fegyveres, valamint biztonsági erők kapcsolatának is szentel egy fejezetet. Az államfő és a bíróságok kapcsolatával foglalkozó fejezet

részletesen kitér a sokat vitatott amnesztia és a kegyelmezési jogkör tárgyalására is.

A könyv utolsó negyedében az államfő egyéb kompetenciáiról esik szó, továbbá az államfő helyettesítéséről és a felelősségéről. Koudelka nem feledkezik meg a polgári jogi és nemzetközi jogi felelősségi kérdésekről sem. További izgalmas kérdések az elnöki immunitás, az államfői székhely és a hozzá kötődő szimbolika kérdése is. Ezen belül a szerző nemcsak a jogilag szabályozott jelképekre gondolt, hanem az olyan szimbolikus aktusokra is, mint amilyen például az elnöki portrét tartalmazó bélyeg vagy a hagyományos újévi köszöntő. Ebben a jogász alaposan kívül meggyilvánul a szerző történeti érdeklődése és közigazgatási múltja is. Érdekes viszont az, hogy amíg a cseh országrészek szimbolikájának a kötet két mondatból álló fejezetet szentelt, addig a morva és sziléziai tartományi jelképrendszerrel négy oldalon foglalkozott. Ez valószínűleg nem véletlen, hiszen Koudelka a Morvaország fővárosának számító Brnóban oktatja az alkotmányjogot. Ezt magyarázza a könyvben gyakran előforduló megkülönböztetést a cseh és a cseh-morva-sziléziai kontextus között. Végül a monográfiát a köztársasági elnök hivatalával, a katonai irodájával, valamint a jogi és rendőri védelmével foglalkozó fejezetek zárják.

A fentiekből is kitűnik, hogy Zdeněk Koudelka arra törekedett, hogy egyetlen egy fontos aspektus se kerülje el figyelmét. A könyv ezenkívül olvasmányos és didaktikailag is jól felépített. A külföldi olvasó számára pedig alapos bepillantást enged abba a cseh alkotmányos berendezkedésbe, amely az utóbbi években olyan sok fejtörést okozott az egyes európai politikai elemzőknek. Bár a szerző szenttelenül igyekszik írni, nem fél saját eredeti megállapításaitól sem. Nagy megértést tanúsít az idők során kiépült cseh államfői modell irányába és különösen nem zavarják őt az egyes elnöki megnyilvánulásokért külső és belföldi kritikák. Mintha inkább örülne annak, hogy az eddigi cseh államfők egyfajta sajátos szint vittek a Cseh Köztársaság közjogi és politikai életébe.

(ZDENĚK KOUDELKA: *Prezident republiky*. (A köztársasági elnök) Leges, Praha, 2011. 223 o.)

Halász Iván
tudományos főmunkatárs

Gondolatok a helyi önkormányzatokról szóló T/4864. számú törvényjavaslatról

1. A helyi önkormányzati rendszerünk átalakításának céljai és főbb irányai

Magyarország 2011. április 25-én elfogadott új Alaptörvénye a jelenleg még hatályos Alkotmányhoz képest eltérően szabályozza a helyi önkormányzati rendszert mind formai, mind tartalmi szempontból.

Formailag szakít a jelenlegi, főként garanciális okokból született részletező szabályozással és csak keretszabályokat állapít meg sarkalatos törvényre bízva a további részletek kidolgozását.

Tartalmilag az Alaptörvény a helyi önkormányzás meghatározására a korábbtól eltérő fogalmat használ, miszerint "a helyi közügyek intézése és közhatalom gyakorlása érdekében működnek önkormányzatok". A hatályos szabályozástól eltérően tehát, nem jelenik meg a helyi önkormányzáshoz való jog kollektív alapjogként az Alkotmányban.

Intézményesítésre kerül viszont a helyi önkormányzatok törvényességi felügyelete a korábbi ellenőrzés helyett.

Az Alaptörvény nem sorolja fel a klasszikus felügyeleti eszközöket (pl. felfüggesztés, mulasztás pótlása stb.), de még az utólagos törvényességi ellenőrzést is határidőhöz, a jogszabálysértőnek vélt rendelet, vagy határozat kézhezvételétől számított 15 naphoz köti.

Az Alaptörvény a Kormány törvényességi felügyeletének hatásköri szabályát a fővárosi és megyei kormányhivatalokra ruházza és ezzel együtt szabályozza az egyetlen quasi felügyeleti elemet, a kölcsönfelvétel, vagy kötelezettségvállalás fővárosi, megyei kormányhivatali jóváhagyásához történő kötését.

Régi szakmai törekvések valósulnak meg viszont a helyi önkormányzatok feladatellátásában a kötelező társulás előírhatóságának alkotmányos biztosításában.

Gyakran felmerült kérdés volt a helyi önkormányzati választási ciklus öt évre történő megnyújtása is, mely megvalósulása azonban nem közigazgatási szakmai, hanem politikai jellegű.

Ezen felül csak azt rögzíti az Alaptörvény, hogy a helyi önkormányzatokra vonatkozó alapvető szabályokat sarkalatos törvény szabályozza.

Mindezekre tekintettel nagy várakozások előzték meg a helyi önkormányzatokról szóló sarkalatos törvény előkészítését és tervezetének alakulását.

A 2011 június elején megjelent szabályozási koncepció abból indult ki, hogy a jelenleg hatályos szabályozás igen komoly vitákat záró politikai kompromisszum eredményeként alakult ki és az "önkormányzati rendszer kialakításakor a legnagyobb hangsúlyt a demokratikus működés, az önkormányzati autonómia, illetve a kormányzati túlhatalmat megakadályozó garanciák kiépítése kapta. Abban a történelmi korszakban ez teljesen természetes volt, de ennek köszönhetően a gazdaságos-

sági, hatékonysági, valamint szakmai szempontokat a szükségesnél kisebb mértékben vették figyelembe".

Ezt elfogadva meg kell azonban jegyezni azt is, hogy a jogi szabályozás szintjén valóban sikerült Európa egyik legliberálisabb és legszélesebb felelősséggel rendelkező önkormányzati rendszerét megalkotni, ami nem problémamentesen, de alapvetően jól működött.

A két évtizedes működés ugyanakkor számos megalapozott hiányosságot is feltárt, és a kidolgozott szakmai alternatívák nagy része a kétharmados parlamenti többség hiánya miatt sosem valósulhatott meg. A jelenlegi koncepcióban főként ezek a korábbi felvetések jelentek meg.

Így a törvényességi ellenőrzés felügyeleti típusú eszközökkel való megerősítése, az ellenőrzési rendszer kiterjesztése, a kötelező társulási rendszer kivételes eszközként történő bevezetése, a feladat és hatáskörök tisztább rendszerének kialakítása, a finanszírozási rendszer reformja, a feladattal együtt mozgó önkormányzati tulajdon vagy használat, a megyék jogállásának a rendezése, vagy éppen a fővárosi közigazgatási rendszer felülvizsgálata stb. az elmúlt húsz év önkormányzati reformprogramjainak állandó elemei voltak.

A koncepció igazi nagy kérdése az lett volna, hogy ezekből az elemekből miképpen lehet olyan koherens rendszert építeni, ami nem jelent visszalépést a helyi demokrácia adott állapotából. Erre azonban ez a változat a többé-kevésbé megalapozott helyzetértékelés ellenére sem igazán adott választ. Azt azonban már látni lehetett a tézisszerűen vázolt elképzelésekből, hogy a tervezett változtatások a korábbi liberális kereteket szigorúbb korlátok közé helyeznék.

A 2011 november elején a Kormány által az Országgyűléshez benyújtott T/4864 számú törvényjavaslat általános indokolása ezeket a várakozásokat igazolja, amikor elismeri azt, hogy "az elmúlt 21 év során a demokratikus önkormányzati rendszer betöltötte hivatását..." de "napjainkra szakmai és politikai síkon is egyértelművé vált, hogy hazánk önkormányzati rendszere átfogó megújításra szorul".

Az okok is világosnak tűnnek az indokolásból, miszerint "az átalakítás során figyelembe kell venni a folyamatban lévő államszervezeti reform hatásait is, különös tekintettel az állam szerepének ártérítelésére, bizonyos területeken az állam feladatvállalásának növekedésére és az ehhez kapcsolódó szervezeti változásokra. A megújulást sürgeti a sok elemében radikálisan megváltozott társadalmi, gazdasági, közjogi környezet, az európai uniós tagságból fakadó követelmények és lehetőségek közti összhang megteremtése".

A neoliberalis állam és az üzleti módszerek közigazgatási alkalmazását preferáló közmenedzsmentre épülő közigazgatása helyett az állam szerepét jobban betöltő és a közhatalmi eszközöket ismét a rangján kezelő új típusú közigazgatás kell, melynek része a helyi önkormányzati rendszer.

A törvényjavaslat preambuluma ezt egyértelművé is teszi, amikor deklarálja azt, hogy "a helyi önkormányzatok az egységes állami szervezetrendszer részeként hozzájárulnak az Alaptörvényben foglalt államcélok megvalósításához, elősegítik a jogszabályi kötelezettségek teljesítését."

2. A konkrét jogi szabályozás tervezetéről

Az új önkormányzati törvénytervezet szinte szó szerint megismétli a helyi önkormányzathoz való alapjog jelenleg hatályos alkotmányi szabályozását. Ugyanakkor a helyi választópolgároknak, mint a helyi önkormányzás alanyainak kötelezettségeket is megállapít.

Lényeges változás még, hogy a tervezet nyomatékosítja azt, hogy "a helyi önkormányzatok az egységes állami szervezetrendszer részeként" működnek, lezárva ezzel minden olyan, az elmúlt évtizedekben fel-fel bukkanó vitát, mely a helyi önkormányzatok állami szerv jellegét megkérdőjelezte. Az egy más kérdés, hogy egy ilyen fajsúlyos kérdés rendezése inkább az Alaptörvénybe való, mert így e preambulumi rendelkezésnek hiányzik az alkotmányos lába.

Kár, hogy a határozottnak tűnő deklarációt az Alaptörvény 34. cikkének szabályozása lerontja, mert az "a helyi önkormányzat és az állam" megfogalmazást alkalmazza, amiből az előbbiekhöz képest akár ellenkező következtetésre is lehet jutni.

Következetlenné tűnik a szabályozási tervezet akkor is, amikor a helyi közügyek fogalmát szűkíti azzal, hogy az Alaptörvénytől eltérően kihagyja a közhatalom helyi önkormányzati típusú gyakorlását. Ez azért furcsa, mert – túl azon, hogy az Alaptörvény tartalmazza – a helyi önkormányzatok rendeletalkotási joga, csakúgy mint az önkormányzati hatósági ügyek intézése tartalmilag megmaradó alapvető jogintézmények.

A helyi önkormányzatok feladatellátásának rendszere a feladattípusokat illetően – a jegyzői államigazgatási feladatellátás rendszerétől eltekintve – nem változik, de a tervezet részletesebben szabályozza a saját és az önként felvállalható feladatok ellátásának feltételeit és a korábbiakhoz képest lényegesen szűkíti a helyi közügyek keretében ellátott és a sarkalatos törvényben szabályozott helyi önkormányzati feladatok körét. Ugyanakkor bevezeti azt a szabályt, hogy a kötelező feladat és hatáskör-telepítése esetén a településnagyság és teljesítőképesség mentén differenciálni kell azokat.

A kötelező feladatok körében kerülne szabályozásra az a sajátos jogintézmény is, hogy az Európai Unió, vagy más nemzetközi szervezet felé fennálló kötelezettség nem teljesítése esetén az azzal összefüggő beruházásról a Kormány is gondoskodhat az érintett helyi önkormányzat tulajdonát illetően. Részletszabályok hiányában nem dönthető el az, hogy ez a súlyos rendelkezés a törvényességi felügyelet részeként működő – a korábbi változatokban szereplő – mulasztás pótlása, vagy *sui generis* intézmény.

Az egész feladatellátásra kiterjedő leglényegesebb változás, hogy az eddig általánosnak mondható jegyzői államigazgatási feladatellátás megszűnik, azaz a helyi önkormányzatok részvétele az államigazgatási feladatellátásban kivételessé válik és a polgármesterre, illetve közgyűlési elnökre korlátozódik. Ez pedig megnyitja az utat a jegyzői jogállás változásához és a szabályozási tárgykörön kívül eső helyi államigazgatási szervezeti rendszer átalakításához, a járási hivatali rendszer létrehozása előtt is. Ez utóbbi által az államigazgatás "vissza-

veszi" a helyi önkormányzatoktól az általuk eddig nagy számban intézett államigazgatási ügyeket.

A járási közigazgatási térszerkezetben való gondolkodás azért a helyi önkormányzati rendszerben is megjelenik a "járasszékhely város" új települési önkormányzati kategóriájában és az általuk ellátott körzeti jellegű közszolgáltatásokban.

A fővárosi helyi önkormányzati rendszer azon megoldása, hogy egy területen két típusú települési önkormányzat működik, nem változik csak az eddigieknél egyértelműbben történik a köztük lévő feladatmegosztás a részletszabályozást külön jogszabályra bízva.

A megyei önkormányzatok mint területi önkormányzatok feladata a területfejlesztésre és rendezésre változik az eddigi közszolgáltató-intézményfenntartás helyett, ami alapvető felfogásbeli különbség a korábbiakhoz képest.

A helyi önkormányzatok működésére vonatkozó új szabályozás tervezete részletesebb a jelenleg hatályosnál és új elemeket, például méltatlansági eljárás stb., is tartalmaz.

A polgármester pozíciója általában is erősödik, de azaz hogy ő nevezi ki a jegyzőt, egyértelmű vezetési viszonyok jönnek létre a hivatali szervezet működésében is.

Ez utóbbi tekintetében lényegesen korlátozódik a helyi önkormányzatok szabad szervezetalakítási joga, amikor a tervezet a 2000 fő lakosságszám alatti települések számára kötelezően elrendeli az "önkormányzati közös hivatal" létrehozását.

A helyi önkormányzatok társulásait a tervezet a korábbiakhoz képest részletesebben, de egyszerűbben szabályozza. Érdekes azonban, hogy az Alaptörvényben megjelenő kötelező társulásról a szabályozási tervezet semmit sem mond.

A területszervezés esetében az önálló községalakítás feltételeinél megszűnik a lakosságszám, igaz a többi feltétel szigorúsága miatt ez gyakorlatilag igen nehéz lesz.

A helyi önkormányzatok gazdasági alapjainak szabályozása a tervezet szerint alapvetően változik, a központi állami beavatkozás lehetőségeinek alapos kiterjesztése és a feladatfinanszírozás bevezetése mentén.

Erősödik a helyi önkormányzatok gazdálkodásának tervszerűsége, a gazdálkodás belső kontrollrendszere, a pénzügyi ellenőrzés tervszerűsége.

Ugyanakkor jelentős korlátozás alá esik az önkormányzatok hitelfelvétele, melynek nem csupán a maximális mértéke kerül meghatározásra, de ahhoz a Kormány hozzájárulása is szükséges lesz.

A helyi önkormányzatok és a központi állami szervek közti kapcsolatban a legnagyobb változás a Kormány jogkörébe tartozó törvényességi ellenőrzés helyett a felügyelet bevezetésében mutatkozik.

A már ismert változások egyik része az önkormányzati rendeletek felülvizsgálatához kapcsolódik, melyek egy része az Alkotmánybíróságtól a Kúriához kerül át.

Ennél fontosabb azonban azon felügyeleti eszközök új elemként történő megjelenése, melyek eddig teljesen hiányoztak a rendszerből.

Ezek közül kiemelkedik az a nemzetközi összehasonlításban is új megoldás, miszerint a helyi önkormányzatok rendeletalkotási kötelezettségének elmulasztása esetén – igaz a bíróság döntése nyomán – a rendeletalkotás pótlására a fővárosi, megyei kormányhivatal vezetője lesz jogosult.

A nemzetközi gyakorlatban széles körben alkalmazott intézmény átvétele viszont az, hogy az önkormányzati határozatok törvényességi ellenőrzésének folyamatában lehetőség lesz az önkormányzati határozat végrehajtásának felfüggesztésére.

Érdekes, hogy egy olyan klasszikus felügyeleti eszköz, mint a kötelező feladat ellátása esetén a mulasztás költségére és veszélyére történő pótlása – bár több változatban szerepelt – helyett végül is egy másik mechanizmus került be a tervezetbe. A mulasztás tényét a bíróság állapítja meg, mely pedig a pótlás érdekében megalapozza a felügyeleti bírság alkalmazását.

A törvényességi felügyeleti eljárás szabályozása részletező jellegűvé vált, ami érthető az új felügyeleti eszközök bevezetéséhez kapcsolódó garanciális követelmények miatt.

3. Következtetések

A legfontosabb változások áttekintését követően összességében rögzíthető, hogy a helyi önkormányzatokról szóló T/4864.számú törvényjavaslat benyújtott változata a jelenleg hatályos rendszertől eltérő modellt valósít meg.

Ennek lényege a korábbi széles feladatkörre alapozott liberális szabályozás feladása és egy, az állami szervezeti rendszerbe mélyrehatóbban integrált olyan rendszer létrehozása, melyben a központi állami szervek helyi önkormányzatokat befolyásoló eszközrendszere erős és operatív jellegű.

A megváltozott autonómia-felfogást áthatja a hatékonyabb és ésszerűbb működtetés szándéka, valamint a fenntartható finanszírozás központi biztosíthatóságának célja.

Ezt kiegyensúlyozandó, érdekes és újszerű kísérletek találhatók a jogállami értékrend és intézményi rendszer védelmére. A kodifikációban alkalmazott jogi eszközök és technikák pedig ennek fényében értékelhetők igazán. A tervezet még sokat változhat a parlamenti vita eredményeként, de a fő irányokra ez várhatóan már nem lesz hatással.

Balázs István
tudományos főmunkatárs

A felhasználók által fájlmegosztással okozott kár

I. Bevezetés

Az internet fejlődésével az elektronikus környezetben elkövetett szerzői jogsértések jellege is folyamatosan változik, a jognak pedig még a fájlmegosztás újabb és újabb generációival is lépést kell tartania, leginkább azért, mert az ilyen módon megvalósuló szerzői jogsértések jelentős kárt okoznak. Egyrészt tágabb értelemben a zene-, film-, könyv-, szoftverpiacnak, továbbá a szerzők összességének és ezáltal közvetetten a befogadó közegnek, a fogyasztóknak is, másrészt pedig konkrétan tételezhető vagyoni kárt az adott szerzőknek. Előbbi esetben az eszközrendszer rendkívül színes és elképzelhető a preventív eszközök alkalmazása is, hiszen kollektív szinten nyilván a jövő is könnyebben verifikálható érték. Utóbbi esetben azonban a vagyoni érdeksérelmet elszenvedett személynek (illetve a közös jogkezelőnek) eszköz kell biztosítani arra, hogy kompenzációhoz juthasson. Míg tehát a széles értelemben vett károk kezelésére a polgári jog, a közigazgatási jog, a büntetőjog eszközrendszere és a jogon kívüli eszközök is bevetethetők, addig a szűkebb értelemben vett károkat a polgári jognak kell valakire vagy valakikre telepíteni, felelősségi vagy más alapon. E cikkben a felelősségi alapú kártelepítéssel, a kártérítéssel – ezen belül a kár meghatározásának egyes kérdéseivel – foglalkozom, a területi korlátok által indokolt mértékben, leginkább a nem egyedi esetekben felmerülő (ezáltal könnyebben absztrahálható) problémákra koncentrálna.

II. A többes okozás kérdései

Először is a felelősséget témánk szempontjából az okozati összefüggés skáláján a közvetettség felé haladva három ponton vizsgálhatjuk. Az első ilyen adekvát pont az egyéni felhasználó (*user*), a második a torrent oldal üzemeltetője (*content provider*), a harmadik pedig a leginkább közvetett résztvevő, az internetszolgáltató (*internet service provider*, továbbiakban: ISP) felelőssége. A fájlcsereeléssel történő károkozás első, mondhatni specifikuma, hogy gyakorlatilag nem lehetséges az egyéni károkozás. A letöltés és a feltöltés (pontosabban: lehívásra hozzáférhetővé tétel) egymást kölcsönösen tételező fogalmak. Az előbbieknél látszólag ellentmond, hogy vannak egyéni felhasználókat marasztaló ítéletek. Az viszonylag egyértelmű, hogy a fájlcsere dinamikus folyamat és az is, hogy a jog a felelősség ilyen módon történő szétaprózását nehezen tudja kezelni (mivel jellegéből eredően csak statikus leképezésre képes). Nézzünk három lehetséges megoldást a polgári jogon belül.

1. Képzeltük el, hogy „megosztunk” egy zeneszámot, majd ezt letöltik tizen, akikről egyenként ismét csak tíz személy tölti azt le, létrejött százötven illegális másolat, mindössze néhány perc alatt. A folyamat pedig ennél sokkal nagyobb volumenben történik. Ez egyrészt megmagyarázza, miért ítél meg a bíróság első pillantásra irreálisnak tűnő kártérítési összegeket egy-egy felhasználóval szemben indított perekben. Az azonban talán kevésbé egyértelmű, a kártérítési kötelezettség a megállapított károssal kapcsolatban miért csak az okozati láncolat egy elemét (azaz egy felhasználót) terhel? Meg

kell jegyezni, hogy a dinamikus, például torrenten alapuló fájlmegosztó rendszereknél szinte lehetetlen felderíteni, ki volt az eredeti megosztó. A jog a kapcsolódó és közreható okok hálóját több módon is kezelheti, a károsultnak kedvezve eltekint attól, hogy minden egyes károkozóval kapcsolatban igényt kelljen érvényesíteni, ezekben az esetekben lehetővé teszi az egyetemlegesség alkalmazását. Például a hatályos magyar Polgári Törvénykönyv a többek közös károkozására vonatkozó 344. §-át nem csak az akarategységben okozott közös károkozásra rendeli alkalmazni. (A hatályba nem lépett 2009. évi CXV. törvény [továbbiakban új Ptk.] 5:499. § (1) bekezdésének megfogalmazása szerint pedig többek közös károkozásának kellett volna tekinteni azt az esetet, ha a károkozásban többen hatottak közre.) Így egy felhasználó kiemelése nem azt jelenti, hogy a jog nem értékeli a folyamatban lévő többi felhasználó magatartását, hanem azt, hogy a többes károkozást elismerve, az egyetemlegesség szabályának megfelelően a károsult választhat, melyik károkozóval szemben akarja az egész követelést érvényesíteni. Aki pedig a többi károkozótól követelheti a rájuk eső rész megtérítését. A hatályos magyar jog szerint elsősorban felróhatóságuk aránya alapján, ha ennek megállapítása nem lehetséges, akkor egyenlő arányban. Esetünkben felmerülhetne a közreműködés arányában történő belső kármegosztás is, hiszen különbség tehető megosztások között például időtartamban, sávszélességben. Erre azonban a hatályos polgári jog csak az egyetemlegesség mellőzésével ad lehetőséget. (Ezt az új Ptk. 5:499. § (3) bekezdése lehetővé tette volna az egyetemlegesség alkalmazása mellett is.)

2. Elképzelhető más megoldás is az egy-egy felhasználóval szembeni igényérvényesítés megalapozására. A jogirodalomban ugyanis elfogadott egyfajta konszumpció abban az esetben, ha többes okozáskor az elválaszthatatlanul összefonódó cselekmények között – például a felróhatóság vonatkozásában – jelentős különbség van. (Például notórius fájlcsereélők és alkalmi fájlcsereélők relációjában.)

3. Nem elképzelhetetlen továbbá az sem, hogy az adott állam szerzői joga szerint az okfolyamatban jogszertű elem is közrehat (a szabad felhasználás valamely esetköre alá eső cselekmény). Ebben az esetben felróhatóságról a jogszertű cselekménnyel kapcsolatban nyilván nem beszélhetünk, gyakorlatilag egy külső okként kell azt figyelembe venni, ami nem csökkenti a kártérítés mértékét a feltöltő oldalán. Hangsúlyozandó, hogy ez csak akkor megalapozott, ha a két okfolyamat elválaszthatatlan összefonódását a kár okozásában elfogadjuk!

A fent említett három esetkör mindegyikében lehetséges egy felhasználóval szemben, egy bizonyos időben meghatározott (mivel könnyen elképzelhető, hogy a károkozás folyamatos) kárral kapcsolatban a teljes kártérítésre kötelezés. A kártérítés mértékének csökkentése azonban történhet az előreláthatósági klauzula alkalmazásával is, amely alapján az előre nem látható károkat nem tekintjük felróhatónak, így ezeket nem rendeli megtéríteni a bíróság. A fentebb kifejtettek a felhasználók közötti viszonyban, de adott esetben az okozati láncban részt vevők között bármilyen relációban alkalmazhatónak

vélem, nyilván különbségek adódhatnak a jogellenesség, felróhatóság értékelésével és a közrehatás mértékével kapcsolatban. (Viszont elméletileg elképzelhető, hogy egy jogsértéssel vagy a jogsértések egy jól körülhatárolt és egy adott per tárgyává tett körével kapcsolatban a felhasználók, a torrent oldalt üzemeltetők és az internetszolgáltatók felelősségét egységben vizsgálják. Bár funkcionálisan ez lenne a legnehézkesebb, dogmatikailag viszont egy kártérítési perben a leginkább helyesíthető megoldás.)

III. A kártérítése mértéke

A felelősség dogmatikai kérdései mellett a kártérítés módját és mértékét, továbbá a jog közgazdaságtani elemzése mentén haladva, perökonómia szempontokat is figyelembe kell venni.

Az *International Federation of the Phonographic Industry (IFPI)* által 2005-ben közzétett adatok szerint ezernél is több per indult Európában magánszemélyekkel szemben, amelyek nagy része azonban egyezséggel végződött. Az USA-ban többek között a *Recording Industry Association of America (RIAA)* próbálkozott polgári igények érvényesítésével. Több mind 35000 keresetet adtak be magánszemélyek ellen 2003 óta, többnyire nagy összegű kártérítésben marasztalta a bíróság a felhasználókat. A közelmúltban széles körben citálták a Jammie Thomas-Rasset és a Joel Tenenbaum elleni ügyekben hozott bírósági döntések kártérítési összegre vonatkozó megállapításait. Az előbbi ügyben 24 dal megosztása miatt dalonként 2250 dolláros kártérítést ítélt meg, míg utóbbiban 30 dal megosztása miatt 675000 dollárt. Az igazságosság és méltányosság szempontjából történő megítélést mellőzve, ilyen összegű kártérítések megállapítására természetesen van lehetőség. Az USA szerzői joga szerint ugyanis két lehetőség adott a kártérítésre. Az egyik a tényleges vagyoni kár (*actual damages*) és az ezen felüli gazdagodás (*profits*) megtérítése, a másik egyfajta törvényen alapuló kártérítés (*statutory damages*). A felperes – feltéve, hogy művét regisztrálta az USA Szerzői Jogi Hivatalánál – választhat, melyiket követeli, utóbbi esetében a törvény meghatározza a kártérítés minimumát és maximumát, az összeg konkrét meghatározását pedig a bíróságra hagyja. A bírói mérlegelés széles köre miatt ez hasonlít a magyar jogból is ismert általános kártérítésre, amelynél azonban törvényi feltétel, hogy a kárt akár csak részben ne lehessen pontosan kiszámolni.

Az USA kártérítési rendszerét a represszív funkció mellett a pönalítás is érezhetően áthatja, többek között ez is indokolja az egyedi esetekben magasnak mondható kártérítési összegeket. Míg Európában a tényleges károkszegek a bírói becslést biztosító, a károsult bizonyítási terhet csökkentő kártérítési intézmények keretei között haladhatják meg a tényleges károkat. (Az egyes tagállami jogrendszereket ehelyett nem elemelve utalnék a *European Group of Tort Law* által kidolgozott kártérítési jogi alapelvek 2:105. cikkére, amely kimondja, hogy a károk bizonyítása az általános eljárási szabályok szerint történik, de a bíróság becsléssel határozhatja meg a kártérítés mértékét abban az esetben, ha a tényleges mérték bizonyítása túl költséges vagy túl hosszadalmas lenne.)

Érezhető, hogy a jövő útját nem az egyéni felhasználókkal szemben indított perek jelenthetik, ugyanis ha a szerzők tényleges anyagi veszteségét legalább részben leképező kártérítési összegeket ítélnék meg a bíróságok, ezeket a felhasználók egész egyszerűen nem tudják megfizetni.

IV. Az ACTA kártérítése vonatkozó rendelkezései

Az ún. *Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA)* a közösségi jogalkotás kereteihez képest nagyobb volumenű, plurilaterális egyezmény, amely a szerzői jogok megsértése esetén alkalmazandó polgári jogi és büntetőjogi eszközrendszer kívánja egységesíteni. Az egyezményt 2011. október 1-én nyolc ország képviselői írták alá (Ausztrália, Kanada, Japán, Koreai Köztársaság, Marokkó, Új-Zéland, Szingapúr és az USA), az Európai Unió egyelőre kívár az aláírással. Milyen főbb rendelkezéseket találhatunk az egyezményben a szerzői jogsértések esetén alkalmazandó kártérítésre?

Az egyezmény rögzít egy, a károk megtérítésére vonatkozó általánosnak mondható szabályt, a kártérítés összegének meghatározása során figyelembe vehető az elmaradt haszon, a jogsértéssel érintett dolog vagy szolgáltatás piaci értéke és kiskereskedelmi ára. Továbbá rögzíti a jogalap nélküli gazdagodás megtérítését, lehetőséget adva a részes államoknak olyan vélelem bevezetésére, amely szerint az elért gazdagodás megfelel a bekövetkezett kárnak. Az államoknak továbbá az egyezmény 9. cikk 3. pontja értelmében a következő jogintézményekből legalább egyet biztosítaniuk kell:

- Előre meghatározott kártérítés (*pre-established damages*). Értve ezalatt egyfajta törvényen alapuló, előre meghatározott keretek között mozgó kártérítési összeget, amely pontos összegét a bíróság határozza meg. (A kártérítés és a jogalap nélküli gazdagodás alternatívájaként.)
- A sérelmet szenvedett fél érdekeit megfelelően kompenzáló, kártérítési mértékre vonatkozó vélelem. (Szintén a kártérítés és a jogalap nélküli gazdagodás alternatívájaként.)
- A következménykárokra vonatkozó szabály (*additional damages*).

Az egyezmény szövege heves szakmai vitákat váltott ki, nem meglepő módon épp a kártérítést meghatározó rész, ugyanis a *pre-established damages* nagyban hasonlít az USA-ból már ismert *statutory damages*-re, amelynek bevezetése több jogrendszer polgári joga számára idegenül hathat. A vélelem is eléggé megfoghatatlan egyelőre, nem hiába próbálja némileg konkretizálni maga az egyezmény (lábjegyzetben). Mit lehet az egyezmény szerint a vélelem meghatározásánál figyelembe venni a kár mértékével kapcsolatban? A harmadik személy tulajdonában lévő javak mennyisége (angol eredeti: *goods*, de esetünkben ez alatt leginkább a műpéldányokat kell érteni) szorozva azon javak utáni egységnyi nyereséggel, amit a jogosult az értékesítés során elérhetett volna. Avagy az elfogadható és indokolt mértékű jogdíj. Vagy egy meghatározott összeg, amelyet legalább azon jogdíjakat és egyéb díjigényeket foglalja magában, amelyben a jogosult részesült volna, ha a jogsértő jogszerű felhasználást folytat. Előbbi esetben egy objektívebb (az adott piacon hasonló művek esetében szokásos) jogdíjról lehet szó, míg utóbbi esetben a jogdíj inkább az adott jogosult által rendszerint kikötött jogdíjakhoz igazodik.

V. Összegzés

Összességében elmondható, hogy a felhasználók által okozott károkért való felelősség, ha a tényleges közrehatásokat figyelembe vennék, szétaprózódna, a tényleges okozási arányokat kideríteni pedig szinte lehetetlen. Hasonló helyzettel állunk szemben, mint amikor a jogi okozatosság felülírja a ténybeli okozatosságot, jogilag

relevánsnak és adekvátnak fogadva el a sokszor természettudományosan csak valószínűt. Jelenleg nincs olyan felelősségi elképzelés (hacsak nem a közjogi objektív felelősségre gondolunk, ami azonban nem a reparációs érdeket favorizálja), amely megfelelően dinamikus lenne ahhoz, hogy a letöltő tevékenységét összekapcsolva, egységben vizsgálja. Talán ez a felelősségi alapú kártelapítástól nem is várható el, egy széles körű kárelosztási

rendszer (például: a szolgáltatás árába kalkulált jogdíj) azonban képes lehetne ezt a több pólusú, rendkívül dinamikus folyamatot szabályozás szempontjából viszonylag méltányosan fedni. A téma szempontjából a nemzeti jogok közelítése elsődleges fontosságú, így az ACTA léte mindenképpen üdvözlendő, kártérítéssel kapcsolatos tartalmi elemei azonban egyelőre inkább vetnek fel kérdéseket, sem mint megnyugtató válaszokat adnának.

Kőhidi Ákos
tudományos segédmunkatárs

A vezető állású munkavállalókra vonatkozó speciális összeférhetetlenségi szabályok

A Munka törvénykönyvének (a továbbiakban: Mt.) jelenleg hatályos szövege a X. fejezetben rendezi a vezető állású munkavállalókra vonatkozó szabályokat. Az Mt. 2011 júliusában közzétett javaslata (amelyet a Kormány még nem tárgyalta meg, ezért az nem tekinthető a Kormány álláspontjának) a Második Rész 11. fejezetében, „A munkaviszony egyes típusaira vonatkozó különös szabályok” cím alatt tárgyalja a vezető állású munkavállalókra vonatkozó kérdéseket. E rövid írásban egyrészt elemzem a jelenleg hatályos jogszabályi rendelkezéseket, a bírói gyakorlatot és jogirodalmi álláspontokat, másrésztől összevetem a Javaslat által bevezetni szándékozott előírásokkal.

1. Mielőtt rátérnék a vezetők összeférhetetlenségi szabályaira, feltétlenül tisztázandó a vezető állású munkavállaló fogalma. Az Mt. 188. § (1) bek. szerint vezető állású munkavállaló a munkáltató vezetője, valamint helyettese. A 188/A. § (1) bek. alapján a tulajdonos vagy tulajdonosi jogokat gyakorló szerv, számára lényeges munkakör tekintetében előírhatja, hogy bizonyos kérdések (többek között a speciális összeférhetetlenségi szabályok) vonatkozásában a munkavállaló vezetőnek minősül. A Javaslat 202. §-a értelmében vezető állású munkavállaló a munkáltató vezetője, valamint a közvetlen irányítása alatt álló és helyettesítésére jogosított más munkavállaló, illetve munkaszerződés a vezetőre vonatkozó rendelkezések alkalmazását írhatja elő, ha a munkavállaló a munkáltató működése szempontjából kiemelkedő jelentőségű vagy fokozottan bizalmi jellegű munkakört tölt be, és távolléti díja eléri a minimálbér hétszeresét.

Ami a jelenlegi gyakorlatot illeti, a helyettes, mint vezető tekintetében nincsenek egyértelmű szabályok annak eldöntésére, ki lehet helyettes, segítségül szolgálhat a munkáltató Szervezeti és működési szabályzata vagy más belső rendelkezése.¹ A vezetővé váláshoz feltétlenül szükséges, hogy megfelelő hatásköri szabályozás kapcsolódjon a helyettes feladataihoz. Ezt a minősítést nem lehet rendeltetésellenesen gyakorolni, tényleges hatáskörök és feladatkörök, bizalmi jellegű munkakör nélkül, csupán a szigorúbb összeférhetetlenségi szabályok érvényre juttatása érdekében.²

A Javaslat meghagyja az eredeti *terminus technicist*, vagyis a vezető állású munkavállaló kategóriáját, változtatlanul hagyja a vezetők hármass felosztását,³ viszont részben szűkíti, részben bővíti annak fogalmát, illetve nagyobb teret enged a vezetők alkupozíciójának. A leglé-

nyegesebb változás, hogy az eddigi egyoldalú tulajdonosi döntés helyett a feleknek a munkaszerződésben megtesztülő közös akarata alapján lehet kiterjeszteni egy munkavállalóra a vezetői szabályokat. A munkaszerződésben történő kiterjesztésnek is feltétele a kiemelkedő jelentőségű vagy fokozottan bizalmi jellegű munkakör megléte, illetve egy elég szűkmarkú kereseti cenzus. A vezető helyettese vonatkozásában novum, hogy az ilyen személynek az első számú vezető közvetlen irányítása alatt kell állnia, és előírás, hogy az első számú vezető részbeni vagy egészen helyettesítésére legyen feljogosítva. A helyettes fogalmának precízebb meghatározása feltétlenül előrelépést jelent a Javaslattal.

A vezető munkajogi fogalmánál ugyanakkor feltétlenül meg kell említeni a Gazdasági társaságokról szóló törvénynek (a továbbiakban: Gt.) a vezető tisztségviselőkre vonatkozó szabályait, illetve a Gt. 22. § (2) bekezdését, amely szerint a vezető tisztségviselőt e minőségében megillető jogokra és az őt terhelő kötelezettségekre – a törvényben meghatározott eltérésekkel – a Polgári törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) megbízásra vonatkozó szabályait (társasági jogi jogviszony) vagy a munkaviszonyra irányadó szabályokat kell alkalmazni. Ezen szabályozás alapján elmondható, hogy a vezető tisztségviselői jogviszony egy önálló jogviszony,⁴ amely szerint a vezető tisztségviselő társasági jogviszonyban áll, jogaira és kötelezettségeire a Gt.-ben nem szabályozott kérdésekben a Ptk. megbízási szerződésre vonatkozó szabályait kell alkalmazni. Amennyiben a vezető tisztségviselő munkaszerződést kötött a munkáltatóval, úgy pedig a Gt. mellett a munkajogi szabályok alkalmazandók esetében.

2. Feltétlenül szólni kell a vezetőkre vonatkozó jogi szabályozás szemléletbeli változásáról, nevezetesen, hogy az eddig részleges kogenciát a diszpozitív szemlélet váltja fel. Az Mt. 192/B. § (1) bek. értelmében négy jogszabályhelyen szabályozott kérdésben (a kollektív szerződés hatálya nem terjed ki a vezetőkre, a felmondási tilalmak hiánya a vezetőknél, a vezetői rendes felmondás indoklása, a rendkívüli felmondás eltérő határideje és a vezetők szigorúbb felelősségi szabályai) nem enged eltérést a törvényhez képest, míg a Javaslat 203. §-a szerint a vezetői munkaszerződés eltérhet a Második Részben foglaltaktól (egyedül a kollektív szerződés személyi hatályának vezetőkre történő kiterjesztési tilalma maradt fenn).

3. Ami az írás címében szereplő összeférhetetlenségi szabályokat illeti, a hatályos Mt. 191. §-a a speciális összeférhetetlenségi tilalmakat sorolja fel, és a 192/A. §-ban rendeli hozzá a speciális jogkövetkezményeket. Tekintettel arra, hogy az Mt. X. fejezet és a III. rész egyéb szabályai a *ius specialis* – *ius generalis* viszonyában állnak egymással, természetesen a 191. § mellett érvényesülnék a vezetőkre is az Mt. 3. §-ában, illetve 108. §-ában rögzített szabályok is. A későbbiekben ki fogunk térni a Gt.-ben szabályozott vezető tisztségviselői összeférhetetlenségi kérdésekre is. A Gt. kapcsán az összefér-

¹ PÁL L.: A vezetők foglalkoztatásának szabályai. HVG-ORAC, Budapest, 2007. 15.

² LÖRINCZ GY.: Az új Gt. munkajoggal összefüggő kérdései. *Gazdaság és Jog*, 1998/9. 23.

³ A hármass felosztás alatt értjük az első számú vezető, a helyettese és a helyettesnek minősített vezető kategóriáit. Ez utóbbi kettőt az irodalom „második vonalbeli vezetőnek” tekinti. Ld. PÁL: i. m. 16., ill. FABÓK A.: A vezető állású munkavállalók jogviszonyának egyes kérdései. *Gazdaság és Jog*, 1999/2. 20. Radnay József vetette fel a vezetői kör felosztásának megkülönböztetése iránti igényét. Ld. RADNAY J.: A vezetők munkavégzési jogviszonyának és a munkáltatói jogkör gyakorlásának egyes kérdései. *Gazdaság és Jog*, 1998/11. 19.

⁴ PÁL: i. m. 21–22.

hetetlenségi tényállásokat versenytilalmi szabályoknak is nevezik, ami alatt nem az ún. versenytörvény (1996. évi LVII. tv.) rendelkezéseit értjük, mert ezek a rendelkezések annyiban versenytilalmi jellegűek, miszerint azt kívánják meggátolni, hogy a vezető tisztségviselők versenyt támaszthassanak saját társaságukkal szemben.⁵

a. Az Mt. 191. § értelmében a vezető a tudományos, oktatói, illetőleg szerzői jogi védelem alá eső tevékenység kivételével további munkaviszonyt, illetve munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyt nem létesíthet (munkaszerződés még ezen kivételes tevékenységeket is megtilthat). A szabályozásból következik, hogy a vezető csak igen szűk körben jogosult, illetve egyáltalán nem jogosult további munkaviszonyt, megbízási jogviszonyt, vállalkozási jogviszonyt, személyes közreműködéssel járó tagsági jogviszonyt létesíteni. A Javaslat lakonikus rövidséggel annyiról rendelkezik, hogy „A vezető további munkavégzésre irányuló jogviszonyt nem létesíthet”. A Javaslat a munkavégzésre irányuló jogviszony alatt a további munkaviszonyt is érti. Az új szabályozás abban különbözik a hatályos törvénytől, hogy nem ad eltérésre lehetőséget a tudományos, oktatói, szerzői jogi védelem alá eső tevékenység keretei között. E megállapításunknál emlékeztünk arra, hogy a Javaslat 203. §-a munkaszerződések esetében szinte teljes mértékben engedi az eltérést, vagyis munkaszerződés továbbra is engedheti a kivételes tevékenységek folytatását vezető számára.

b. A munkavégzésre irányuló tevékenységek mellett a vezetők számára a más társaságban való részesedés is tiltott, ugyanez irányadó a közeli hozzátartozóra, illetve nem megengedett az egyéni vállalkozás folytatása sem, azzal, hogy a saját részesedés, illetve a közeli hozzátartozó részesedése a munkáltatóival azonos vagy azzal hasonló tevékenységet folytat, illetve a munkáltatóival rendszeres gazdasági kapcsolatban álló gazdálkodó szervezetnél tilalmazott. A Javaslat annyiban tér el a hatályos Mt.-től, hogy közeli hozzátartozó helyett a hozzátartozó részesedését tiltja. (A Gt. 25. §-a a vezető tisztségviselő további tevékenységeit az Mt.-ben foglaltaknál enyhébben szabályozza.)

c. A legjelentősebb eltérés a jelenlegi és a tervezett Mt. között, hogy míg jelenleg a 191. § (3)-(5) bekezdése súlyos következményeket fűz a fenti szabályok megszegéséhez, addig a Javaslat 206. §-a ilyen, vagy ehhez hasonló szabályozást egyáltalán nem tartalmaz.

Hozzá kell tennünk, hogy az Mt. 191. § (5) bek. és a bírói gyakorlat értelmében az összeférhetlenségre vonatkozó szabályok megszegése maga után vonhatja nemcsak a fenti jogkövetkezményeket, hanem a vezető munkaviszonyának rendes vagy rendkívüli felmondással történő megszüntetését is. Erről a Javaslat nem tesz említést, kérdés, hogy az új szabályozás nyomán kialakuló bírói gyakorlat változik-e, vagy továbbra is érvényesül a jelenlegi szemlélet. A mennyiben a közeli hozzátartozó szegi meg az összeférhetlenségi szabályokat, úgy a vezető munkaviszonyának Mt. 96. § (1) bek. b) pontja szerinti rendkívüli felmondással történő megszüntetése nem feltétlenül következik be, de a konkrét tényállás ismeretében szóba jöhet ez a jogkövetkezmény. Teljesen más tényállás az, ha a vezető nem tesz eleget a 191. § (2) bek. c) pontjában írt kötelezettségnek, és ez megalapozhatja az Mt. 96. § (1) bek. a) pontja szerinti rendkívüli felmondást, vagy a rendes felmondást.⁶

d. További nagyon lényeges eltérés az Mt. és a Javaslat között, hogy mellőzi az összeférhetlenségi szabályok megsértésével okozott károkért, illetve a vezetői tevékenység körében okozott károkért való felelősség körében a polgári jogi szabályok alkalmazását. Jelenleg a vezető a nem vezetői tevékenység körében okozott károkért az általános szabályok szerint felel, míg a vezetői tevékenység keretei között (és ide tartoznak az összeférhetlenségi szabályok is) okozott károkért a felelősség a Ptk. alapján alakul, amely azt jelenti, hogy nemcsak a teljes kárért áll fenn a vezető felelőssége, hanem teljes vagyonával is felel. A Javaslat jelentős változásokat hozott a nem vezető állású munkavállalók felelősségi szabályai tekintetében. Az általános felelősségi szabályokat polgári jogi alapokra helyezte: a felelősség alapja a jelenlegi Ptk. 339. § (1) bek. szerinti adott helyzetben általában elvárható magatartástól való eltérés, illetve a munkavállalónak a munkáltatót ért teljes kárt meg kell térítenie. A vezetőkre vonatkozó felelősségi szabályok ezek szerint teljes mértékben megegyeznek a „beosztott” munkavállalókat érintő felelősségi szabályokkal, így indokolatlan egyenlőséget teremt a két munkavállalói csoport között, ami nehezen védhető a vezetőknek a munkaszervezetben betöltött szerepe és díjazási rendszerre miatt. Erről az egyenlőségétéről a Javaslatnak mind az általános, mind a részletes indokolása szemérmesen hallgat (azzal a megjegyzéssel, hogy a törvényalkotók többször is deklarálják a polgári jogi szabályok alkalmazását a munkajogban).

e. Sem az Mt., sem a Javaslat nem állapít meg speciális szabályokat az ún. versenytilalmi megállapodások tekintetében, amiből következik, hogy az Mt. 3. § (4) bekezdése, illetve a Javaslat 216. §-a vezetőkre is kiterjed. Tekintettel arra, hogy a versenytilalmi megállapodással kapcsolatos bírói gyakorlat kialakultnak tekinthető, ezért ennek részletesebb elemzését mellőzzük. Ennél a jogintézménynél is kérdéses, hogy miként fog alakulni a jövőben a bírói gyakorlat iránya, hiszen a Javaslat némileg újraszabályozta a versenytilalmi megállapodás jogintézményét. Az eddigi munkáltatói jogos gazdasági érdek veszélyeztetésének tényállása kiegészül annak sérelmével is, az ellenérték mértékének tekintetében pedig az újabb munkavégzésre irányuló jogviszony létesítésének esetleges akadályozása a mérvadó.

f. Ugyanez a megállapítás irányadó a vezetők titoktartási kötelezettségére is, speciális rendelkezés hiányában az Mt. 103. § (3) bek. alkalmazása folytán a vezető is köteles a munkája során tudomására jutott üzleti titkot, illetve alapvető fontosságú információkat megőrizni. Amennyiben a vezető állású munkavállaló egyben vezető tisztségviselő is, úgy a Gt. 27. § (1) bek. értelmében is köteles az üzleti titkot megőrizni. Az üzleti titok fogalmát sem az Mt., sem a Gt. nem határozza meg, így mögöttes szabályként a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény szabályait kell alkalmazni, amely visszautal a Ptk. 81. § (1)-(2) bekezdéseire.

4. Végezetül, ami a vezető állásúak tevékenységével kapcsolatos jogvitákat illeti, a bírói gyakorlat következetes abban, hogy ezek a viták a munkaügyi bíróság hatáskörébe tartoznak akkor is, ha az érintett ügyében az Mt. a polgári jogi szabályok alkalmazhatóságára utal vissza. Tehát az Mt. 3. és 192/A. §-ainak a megfogalmazása („a polgári jog szabályai szerint”) nem eljárásjogi hatásköri szabályt takar, csupán a munkaügyi bíróság, mint hatáskörrel rendelkező bíróság számára az anyagi jogi szabályok tekintetében az Mt.-ben nem szabályozott kérdések-

⁵ WELLMANN GY.: A vezető tisztségviselők polgári jogi felelőssége. *Gazdaság és Jog*, 1996/12. 11.

⁶ PÁL L.: i. m. 58.

ben jelöli ki a polgári jog alkalmazandóságát.⁷ Ugyanez irányadó akkor, ha munkaviszonyban álló vezető tisztségviselővel szemben kell a munkáltatónak eljárni. (Nagyon érdekes tényállást fogalmaz meg Juhász László a vezetők ellen a fenyegető fizetésképtelenség miatt indított bírósági eljárásai kapcsán, mert az előbb említett Mt. és Ptk. mellett még álláspontja szerint alkalmazandó a Gt. és a Csődtörvény 30. §-a is.⁸)

5. A fentiekben megpróbáltuk elemezni a jelenlegi Mt.-nek a vezető állású munkavállalókra vonatkozó jogviszony, mint atipikus munkajogviszony sajátosságait, illetve bemutatni azokat a változásokat, amelyeket ezen a területen az Mt. javaslatában megtapasztaltunk. Az új szabályozás nagyobb teret enged e speciális munkaviszony esetén a diszpozitivitásnak, illetve a felek közötti munkaszerződésben megjelenő megállapodásnak. Ez a tendencia felfogható a munkajog magánjogiasodási folyamata részeként, ami helyeselendő. Ugyanakkor az összeférhetlenségi szabályok szankcióinak a törvényből történő elhagyása, illetve a felelősségi viszonyok nivellálása erősen menedzserbarát szemléletet tükröz.

Rácz Zoltán
tudományos munkatárs

⁷ WELLMANN: i. m. 10.

⁸ JUHÁSZ L.: A vezetői felelősséggel kapcsolatos perek néhány kérdése. *Gazdaság és Jog*, 2011/5. 6.

Adalékok a jogtudomány és a joggyakorlat kapcsolatahoz

A gyakorló jogász jogkeresése mindennapos dolog, egyrészt a konkrét ügy tényállásához kapcsolódó jogszabályok feltárása érdekében, majd az általa elbírálandó ügyben figyelembe veendő jogi álláspontok megkeresése céljából. A jogszabály értelmezése ebben a folyamatban elkerülhetetlen. E folyamat kiinduló pontja a tételes jogszabály. A jogszabály megalkotása során a jogalkotó különböző megközelítéseket alkalmazhat, így a jogszabály lehet végletekig kazuisztikus (pl. az 1794. évi porosz ALR), teljesen zárt, szinte matematikailag felépített rendszerű (pl. a német BGB), vagy akár a bírói mérlegelésre jelentős teret biztosító (pl. svájci ZGB). Míg az absztrakt szabályozás előnye, hogy a jogalkalmazás során az egyes jogtételek az adott társadalmi és gazdasági környezetben eltérően értelmezhetők, addig a kazuisztikus szabályozás sokszor a kiszámíthatóságot biztosítja.

Egyértelmű jogszabályok nincsenek, az absztrakt szabály megalkotását követően sok esetben annak tartalma átalakulhat, a változó társadalmi és gazdasági viszonyok között módosulhat. Különösen igaz ez azokra a szabályokra, amelyek metajurisztikus utalásokat is tartalmaznak (pl. jóerkölcs, szakmai szokás, szokásos mértékű ajándékozás stb.). Ilyen esetekben a jogszabály változása nélkül a gyakorlat a megváltozott környezetben is alkalmazni tudja ezeket a jogi normákat. A jogszabály értelmezését segíti elő a jogalkotói értelmezés, illetve az egyes jogszabályok indokolása. Ezt a folyamatot követi a bírósági gyakorlat áttekintése, az esetjog vizsgálata, valamint a jogtudomány eredményeinek áttekintése. Ez utóbbi kettő szoros összefüggésben áll egymással.

A bírósági gyakorlat a változó társadalmi és gazdasági igényeknek megfelelően átalakíthatja egyes jogtételek, jogintézmények gyakorlatát. A jogtudományi monográfiák, kézikönyvek, kommentárok, tudományos közlések támaszkodnak a bíróságok jogfejlesztő tevékenységére. A kontár szerződéseket például a bíróság gyakorlat az 1970-es és 1980-as években a Ptk. 200. § (2) bekezdése alapján, mint jogszabályba ütközött semmisnek minősítette (Ld. ehhez BH 1978/72., 1980/469., 1986/144.). A Legfelsőbb Bíróságon 1993 szeptemberében tartott tanácskozás (Bírósági Határozatok 1993/12. számának Fórum rovata) alapján azonban a megváltozott gazdasági környezetre tekintettel a bírósági gyakorlat ezeket a szerződéseket a hibás teljesítés, a szavatosság szabályai szerint bírálta el, ami a vállalkozás szabadságának kiterjesztéséhez járult hozzá. Szintén jelentős változási tendenciát fedezhetünk fel arra vonatkozóan, hogy a Ptk. 201. § (2) bekezdésében szabályozott szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti feltűnően nagy értékkülönbség a bírósági gyakorlatban feltűnően nagy értékaránytalanságra módosult. A bírósági gyakorlat változásait a jogi szakkönyvek és a jogtudomány is megfelelően alkalmazta a jogszabályok értelmezése során.

A másik oldalról megközelítve a kérdéskört azt állapíthatjuk meg, hogy a bíróságok, a bírák is a jogkeresők közé tartoznak, egy-egy ügyben a joghézagok kitöltése során a bírók a jogtudomány eredményeire próbálnak támaszkodni. Számos példát lehet felhozni arra, amikor a

bíróság akár hivatkozás nélkül, akár hivatkozva is egy-egy jogtudós, egy-egy meghatározó kézikönyv eredményeit használja fel. Ennek bemutatására szolgálnak példaként az alábbi esetek.

1. Egyes jogi fogalmak tartalmának meghatározása

A jogirodalomban gyakran alkalmazott terminológia a váromány, amit a joggyakorlatban is alkalmazunk, bár a váromány kifejezést a hatályos magyar Ptk. nem ismeri. A bírósági gyakorlatban ezt a kifejezést úgy töltötték meg tartalommal, hogy a 20. század elejei magánjogi dogmatikai alapokhoz nyúltak vissza. A Legfelsőbb Bíróság eseti döntésében kimondta, hogy az öröklési szerződésben megjelölt örökös (kötelezett) halála folytán az öröklési szerződés nem szűnik meg, a szerződéses örökös jogutódjaira a tartási (életjáradék fizetési) kötelezettség a váromány fejében átszáll, ha a jogelőd által nyújtott tartás értéke a váromány értékét nem éri el (BH 1985/20.). A Legfelsőbb Bíróság nem magyarázta külön a váromány szó jogi tartalmát, azt egyértelműnek tekintette. Ezt a gyakorlatot követi számos további eseti döntés (ld. BH 1988/352., 1989/111., 1999/116., 2002/58., 2009/78), illetve a várományt más függő jogi helyzetekre is alkalmazzák, pl. belterületi földterületért járó részesezés, MRP esetében a társasági részesedés, önálló kereskedelmi ügynöki jutalék vonatkozásában (ld. BH 1995/298., 2004/419., 2008/304., 2010/220, EBH 2004/1043., 2008/1792., 2009/2058.). Az Alkotmánybíróság számos határozatában szintén alkalmazza a váromány kifejezést, rámutatva arra, hogy a váromány esetében ugyan függő jogi helyzet áll fenn, azonban az már a jogosult akaratán kívüli okból nem vonható el (36/1998. (IX. 16.) AB határozat.). A váromány fogalmának jogi tartalmára nézve az 51/2007. (IX. 15.) számú Alkotmánybírósági határozat adott egészen részletes eligazítást, amikor Szladits Károly művére hivatkozva leszögezte, hogy "a váromány a szó legtagabb értelmében olyan jövőbeli jogszerzést lehetővé tevő függő jogi helyzet, amelyben a jogszerzés feltételei részben megvannak, míg további feltételei a jövőben vagy bekövetkeznek, vagy sem. Szűkebb értelemben várományon valamely alanyi jog megszerzésének jogilag biztosított lehetőségét értjük, amelytől a várományost az ellenérdeklő fél önkényesen nem foszthatja meg" (Szladits Károly: *A magyar magánjog vázlata*. Budapest, 1933. 109. o.). Az Alkotmánybíróság 103/2010. (VI. 10.) számú határozata szó szerint átvesszi a korábbi határozatban kifejtett indokolást.

A közrend kifejezés számos jogszabályban megtalálható, azonban konkrét definíciót a tételes jogi szabályok nem tartalmaznak. A joggyakorlatban a közrend fogalmát a választottbírói határozatok érvénytelenségének megállapítása iránti perekben gyakran alkalmazzák. Ilyen esetekben már-már általánossá vált, hogy a Mádl Ferenc és Vékás Lajos professzorok által írt, a *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga* című,

különböző kiadónál számos kiadást megélt tankönyvre hivatkoznak a közrend fogalmának tartalmi elemei kapcsán. A Legfelsőbb Bíróság határozata szerint: "a magyar jogirodalomban elfogadott meghatározás szerint a közrend tartalma nemcsak az alkotmányban lefektetett elveket és a feltétlen alkalmazást kívánó törvényeink célját védi, hanem politikai célkitűzéseinket, erkölcsi eszméinket is" (ezzel kapcsolatban Réczei László művére hivatkoznak: Réczei L.: *Nemzetközi magánjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961. 89. o.). A Legfelsőbb Bíróság rámutat arra, hogy a közrend lényege, hogy a fogalma alá vonható intézményeket és elveket a jog feltétlenül meg kívánja védeni, érvényre akarja juttatni. E tekintetben arra az álláspontra jutnak, hogy "a közrend egyébként tartalmában változó kategória; időben és térben egyaránt mindig az adott gazdasági-társadalmi berendezkedés és a politikai-erkölcsi felfogás függvényeként értelmezhető [...]". Nincs azonban egyértelműen kialakult jogirodalmi álláspont arra vonatkozóan, hogy melyek egy jogi norma feltétlen alkalmazást kívánó – imperatív jellegű – kritériumai, vagyis hogy mely jogszabályokat kell feltétlen alkalmazást kívánó természetűeknek tekinteni. A legelfogadhatóbb álláspont szerint azok a jogszabályok imperatív jellegűek, amelyek közvetlenül szolgálgják és védik a gazdasági-társadalmi rendnek – többségükben az alkotmányban is kifejezett – alapjait. Kétség esetén az illető jogszabály céljából kell kiindulni (Mádl Ferenc – Vékás Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Universitas, 1992., 133. o.). A közrend lényegéről, tartalmáról kialakult, fent ismertetett jogirodalmi álláspontot elfogadva a Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a közrend fogalma nem szűkíthető le az alkotmányban meghatározott garanciális szabályok vagy alkotmányos alapjogok és kötelezettségek sérelmére" (BH 1997/489.). A Legfelsőbb Bíróság a közrend fogalmának és tartalmának meghatározása során a szakirodalom kiterjesztő megközelítését fogadta el. A határozatot követően a bírósági gyakorlat számos esetben ezt a logikai gondolatmenetet követte, és a BH 2010/191, EBH 2009/1969., BH 2003/127, EBH 1999/37. számú eseti döntések szintén erre a műre hivatkozva alkalmazták a közrend fogalmát, valamint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő Választottbíróóság 1997/10. határozata is számos helyen szó szerint idézi azt.

2. Egyes jogintézmények, szabályok megerősítése

A bírósági gyakorlatban számos esetben találkozunk azzal, hogy a hatályos jogszabályok alkalmazása során a szakirodalmat veszik alapul annak érdekében, hogy a jogértelmezésüket megerősítsék.

A 32/2010. (III. 25.) AB határozat a bejegyzett élettársi kapcsolat kapcsán Szladits Károlyt idézve teszi azt a megállapítást a család kapcsán, hogy a magyar jogtudomány letisztult álláspontja az, hogy "a társadalom alapintézménye a család", a Szladits Károly által szerkesztett *A magyar magánjog* I. kötetének 38. oldalára hivatkozva.

Harmathy Attila alkotmánybíró különvéleményei, párhuzamos véleményei Szladitsra, Grosschmidre, Magyarira hivatkoznak. Az államkincstár jogalanyisága vonatkozásban a 42/2005. (XI. 14.) számú AB határozatban Harmathy Attila utal arra, hogy "A második világháború előtt az államot magánjogi oldalról az államkincstár testesítette meg, a kincstári jogi igazgatóság képviselte, az állami szerveket pedig akkor tekintették önálló jogi személynek, ha ezt jogszabály kimondta vagy elkülönült vagyonuk volt (Szladits Károly (szerk.): *A magyar magán-*

jog. I. Budapest 1941. 619.; Magyar Zoltán: *Magyar Közigazgatás*. Budapest 1942. 215.)".

Harmathy Attila kifejti, hogy az egyesülési jog nem feltételezi a jogi személyiség meglétét a csonka jogi személy jogalanyiságával kapcsolatban a 6/2001. (III. 14.) AB határozatban: "A magánszemélyek egyesülési jog alapján létrehozott, jogi személyiséggel nem rendelkező társulásai ismertek voltak a II. világháború előtti magyar jogban is. Ezeknél a társulásoknál fontosnak tartották a vagyoni kérdéseket, továbbá a társulások és tagjaik, illetőleg a tagok közötti jogviszonyokat is. Ismerték továbbá a csonka jogi személy kategóriát, amelynek jellemzője volt az, hogy jogi személyiség elismerése nélkül valamilyen mértékben jogalannak minősült (Szladits Károly: *A magyar Magánjog*. I. Budapest, 1941. 581–583, 591–592, 625–629.)."

A családnévek üzleti célra való felhasználhatósága tekintetében szintén Harmathy Attila mutat rá arra, hogy "A névhasználat engedélyezése üzleti célokra régóta ismert. Családnévek üzleti célra való felhasználása tárgyában a Kúria több esetben hozott határozatot [Balás P. Elemér: *Személyiségi jog*; In: Szladits Károly (szerk.): *A magyar Magánjog*. I. 664–665.] az (58/2001. (XII. 7.) AB határozatban. A tekintetben, hogy az 1947 előtt a nemesi címek a név kiegészítő részeként személyiségi jogi oltalom alá tartoztak, és e címek nem képezik az örökség tárgyát, szintén Szladits Károlyra hivatkozva állapította meg az Alkotmánybíróság a 1161/B/2008. határozatában (Szladits K.: *A magyar magánjog*. I. Budapest, 1941. 674. o.).

Harmathy Attila a 36/2000. (X. 27.) AB határozatban mutat rá, hogy "A II. világháború előtti magyar magánjog már érzékelte, hogy a jogügyletekhez kapcsolódó cselekvőképesség, korlátozott cselekvőképesség és cselekvőképtelenség kategóriáit csak korlátok között lehet használni. Az az elv érvényesült, hogy esetenként, az adott célhoz képest lehet meghatározni, mennyiben lehet alkalmazni a cselekvőképesség szabályait a nemjogügyleti megengedett cselekményekre. Az orvosi műtétekhez való hozzájárulás megítélése egyébként ekkor még nem az önrendelkezési jog alkotmányos alapjára támaszkodott, hanem azt tartotta szem előtt, megszünteti-e orvosi műtétnél a beteg hozzájárulása a kártérítési alapul szolgáló jogellenességet [Szladits Károly (szerk.): *A magyar magánjog*. I. Budapest 1941. 534, 552]."

Szintén ő fejti ki azt, hogy a törvényhatóságok a közigazgatási területükön csak akkor alkothattak külön szabályozást, ha az megfelelt a szokásjognak (23/2000. (VI. 28.) AB határozata): "Az önkormányzati ügy határvonalainak megvonása hosszú idő óta vitatott. Az 1848. évi alkotmányjogi reformok után az 1870. évi XLII. törvénycikkkel indult meg a törvényhatóságok jogállásának, szabályrendelet-alkotási jogának szabályozása. A magyar közjogi irodalom a szabályrendeletek alkotásának kérdését az önkormányzati autonómiának a kormányfelügyelethez való viszonyát vizsgálta elsődlegesen. A vonatkozó törvényi rendelkezés alapján is megállapítható, hogy az önkormányzatok általában a saját belügyeiket szabályozhatták szabályrendelettel (eltekinthet a speciális törvényi felhatalmazásoktól). Nem volt kizártnak tekinthető, hogy a közérdekű viszonyokon túl a szabályozás kiterjedjen a lakosság magánérdekű viszonyaira is, de egyértelmű volt, hogy a szabályrendelet nem lehetett ellentétes törvénnyel, kormányrendelettel, országos szokásjoggal (Kmetty Károly: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*. 1902. 89–93.; Tomcsányi Mór: *A magyar közigazgatási jog alapintézményei*. 1926. 323–325.; Magyar Zoltán: *Magyar közigazgatás*. 1942. 52–53, 268, 308.). A magánjog

oldaláról a szabályrendeletekkel kapcsolatban nem az önkormányzati autonómiának a kormányfelügyelettel szemben való védelmét állították előtérbe, hanem a rendeletalkotás tartalmi korlátját. A jogegység követelményéből kiindulva elképzelhetetlennek tartották, hogy a törvényhatóságok közigazgatási területenként eltérően szabályozzák a magánjogot. Kivételiesen olyan esetkörben látták lehetségesnek a helyi szabályozást, ahol a megoldás helyi szokásokhoz igazodott (Grosschmid Béni: *Jogszabálytan*. 1905. 895–896.; Szladits Károly: *A magyar magánjog vázlata*. I. 1933, 35–36.)."

Zlinszky János alkotmánybíró különvéleménye (15/1993. (III. 12.) AB határozat) Grosschmidre utal, amikor az állam felelősségét határozza az ingatlan tulajdonjogának közhiteles nyilvántartása tekintetében: "A tulajdon valamely dolgon, vagyontárgyon fennálló abszolút az állam által biztosított hatalmi helyzet, amely (Grosschmid megfogalmazása szerint) magában foglalja közjogi vonatkozásban azt az állami kötelezettséget is, hogy az ingatlan tulajdonát a nyilvántartásban az anyagi jogi helyzetnek megfelelően kell szerepeltetni."

A tisztességtelen verseny nem csak közveszélyes, hanem társadalom és nemzetellenes is, állapítja meg Kuncz Ödönre és Balázs P. Elemérre hivatkozva Lenkovics Barnabás alkotmánybíró különvéleményében 19/2009. (II. 25. AB határozat): "A verseny tisztaságához fűződő közérdek védelme nem újkeletű a magyar jogrendszerben, annak fontosságát a tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvénycikk magyarázatában Kuncz Ödön és Balázs P. Elemér is hangsúlyozták: A törvény a tisztességes kereskedő eljárását, szokásait, erkölcsét sűríti jogszabállyá, amidőn azokat minden egyes kereskedőre egyaránt kötelezőkké teszi. [...] Mindenekelőtt azért kell kikapcsolni a tisztességtelen eszközöket, mert az olyan kereskedő, aki tisztességtelen eszközökkel erősíti meg a maga pozícióját, rendszerint valamennyi tisztességesen dolgozó versenytársát megkárosítja. A tisztességtelen verseny tehát közveszélyes. Emellett szükségessé teszi az oltalmat az a fontos körülmény is, hogy ha megengedjük vagy elnézzük a kereskedelmi versenyben a tisztességtelen eszközök alkalmazását, ezzel megmeteltyezzük magát a kereskedelmi foglalkozást is; kiirtjuk a tisztességes boldogulás lehetőségébe vetett hitet. Mert ha a tisztességes kereskedő nem részesül a tisztességtelen versennyel szemben a kellő oltalomban, az elé a kínos alternatíva elé állítódik, hogy vagy tönkremenjen, vagy maga is a tisztességtelen eszközök alkalmazásához folyamodjék. [...] Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy a tisztességtelen verseny nem csak közveszélyes, hanem társadalom- és nemzetellenes is. Ezek az érvek ma is, alkotmányos érvekként is felhívhatók."

A váltó jogi megítélése tekintetében a következő érvrendszert veszi át a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Választottbírószág a 2000/2. számú VB határozat: "ismeretes, hogy a váltó fogalmának meghatározó eleme az abban foglalt kötelezettség absztrakt jellege. A váltóhitelező váltókövetelésének megalapozásához tehát a közvetlen adóssal szemben is *prima facie* elég maga a váltó (Kuncz Ödön: *A magyar kereskedelmi és váltójog tankönyve*. Grill Könyvkiadó, Budapest, 1938. 319. oldal, 72. §.)."

A Legfelsőbb Bíróság Közigazgatási Kollégiumának 1/2009. (II. 23.) véleménye az alapítvány alapító okiratának nyilvántartásba vételéről szól. A vélemény kialakítása során megállapításra kerül, hogy az alapítvány sajátos jogi személy, alapvetően különbözik a gazdasági társaságoktól. Az alapítvány ugyanis az alapító által meghatározott cél megvalósítására létrehozott jogi személy, amely

azonban az alapító személyétől elkülönül, önállósított vagyon, mindezt Szladits Károly megállapítását idézve: "Az alapítvány sajátos jogi személy, alapvetően különbözik a gazdasági társaságoktól. Az alapítvány ugyanis az alapító által meghatározott cél megvalósítására létrehozott jogi személy, amely azonban az alapító személyétől elkülönül, önállósított vagyontárgy. (Szladits Károly: *A magyar magánjog Vázlata*. I. Budapest, 1933. 74. o.) Az alapítvány – miután alapítója létrehozta – elválik az alapítótól."

3. Új jogi problémák megoldása

Abban az esetben, ha a bíróságnak olyan ügyekkel kapcsolatban kell megfelelő jogi megoldást találnia, amelyek vonatkozásában a jogszabály nem feltétlenül tartalmaz teljes körű hátteret, szintén a szakirodalomban kialakult álláspontokat veszik alapul.

A Legfelsőbb Bíróság határozatában az ajándékozással vegyes adásvételi szerződések tekintetében Szladits kombinatív elméletére hivatkozik (BH 2010/274.): "A tipikus és az atipikus szerződés között átmenetet képeznek az ún. vegyes szerződések, amelyek vagy maguk is tipikus (nevesített), de többféle típusú, vagy tipikus (nevesített) és atipikus (nem nevesített) szerződés(ek)e) egyaránt magukban foglalnak. Az utóbbi csoportba tartozó ún. vegyes jellegű szerződések jogi minősítése vonatkozásában a jogirodalomban és a jogalkalmazásban többféle álláspont alakult ki: az ún. abszorpciós elmélet a minősítésnél azt a szerződést tekinti irányadónak, amelynek elemei a jogviszonyra leginkább jellemzőek, az ún. kombinatív elmélet pedig a többféle típus szabályait egymás mellett kívánja alkalmazni, míg a harmadik álláspont szerint a vegyes jellegű szerződések egyes joghatásait nem lehet egységes elmélet alá vonni, ehelyett inkább a szerződésben foglalt különböző elemeket esetenként, a kombinált életviszony céljainak megfelelően kell értékelni, és az egyes szerződési típusok szabályait az egységes életviszonyban nyilvánuló érdekek jelentőségéhez kell hozzáidomítani. (Szladits Károly: *A magyar magánjog vázlata*. II. Budapest, 1933. 175–176. oldal)."

Szintén hasonló, a joggyakorlatban alkalmazott alpművek Sárközy Tamás professzornak a társasági törvényről írt munkái. Azzal kapcsolatban például, hogy az év közben csak törzstőkén felüli vagyonból történhet a tőkeemelés, az 1996/4. VB határozat a következő indokolást tartalmazza: "A Gt. kommentárja ezzel kapcsolatban azt fejt ki, hogy a törzstőkén felüli vagyon meglétét a társaságok a számviteli mérleg (éves beszámolójának) elfogadása után tudják igazolni, amiből az következne, hogy év közben számviteli és adójogi szempontból nem volna lehetőség törzstőkén felüli vagyonból történő tőkeemelésre. A társasági jogi szabályok azonban nem tartalmaznak semmilyen időbeli korlátozást a tőkeemelésre, a tőkeemelés feltétele csak a vagyon meglétének igazolása. Év közben tehát csak az előző évi mérlegben szereplő törzstőkén felüli vagyonnal lehet végbe a tőkeemelés. (Sárközy Tamás (szerk.): *A társasági törvény magyarázata*. Budapest, 1993. 436. o.). Az elmondott szempontok irányadók az üzletrész átruházásának az esetére is. A jogalkotó nem akarhatta azt, hogy üzletrész megszerzésével a társaság a mérleg elkészítéséig várjon, ellenkező esetben ugyanis a társaság év közben mozgásképtelenné válnék. A törvény feltételként csak a törzstőkén felüli vagyon meglétét szabta, s a feltétel fennállásának igazolására – tőkeemeléshez hasonlóan – fel lehet használni az előző évi mérleg eredményeit." ****

A jelen írásomban arra kívántam rámutatni, hogy a jogértelmezés kapcsán a bírósági joggyakorlat és a jogtudomány kölcsönösen támaszkodik egymásra. A jogtudomány eredményeit a joggyakorlat számos esetben

veszi alapul, különböző célokkal: absztrakt tételes jogi fogalmak tartalommal történő megtöltése érdekében, egyes jogértelmezési kérdéseknek a tételes jogon túl, a jogirodalmi álláspontokkal történő alátámasztására, vagy akár olyan jogértelmezési kérdésekben, ahol korábbi bírósági gyakorlat nem kellő mértékben fellelhető. A jogtudomány célja nem az, hogy az élettől elvont, elzárt világban kezelje a jogot. A jogtudomány célja, hogy a joggyakorlatot, az élő jogot táplálja, és így szerves része legyen mindennapjainknak.

Sándor István

tanszékvezető egyetemi docens (KRE-ÁJK)

Az Emberi Jogok Európai Bírósága és "az elévülés nyugvása"

I. Második nekifutás

Új alaptörvényünk e sorok írása után röviddel hatályba lépő "átmeneti rendelkezései" szerint *"nem tekinthető elévültnek azoknak a törvényben meghatározott, a pártállam nevében, érdekében vagy egyetértésével a kommunista diktatúrában Magyarország ellen vagy személyek ellen elkövetett súlyos bűncselekményeknek a büntethetősége, amelyeket az elkövetéskor hatályos büntető törvény figyelmen kívül hagyásával politikai okból nem üldöztek."* A javaslat szerint e bűncselekmények elévülése 2012. január 1-jén kezdődik.¹

A húsz évvel korábbi, Zétényi-Takács-féle törvényjavaslattal való nyilvánvaló hasonlóság, sőt lényegében azonoság mind tartalmi, mind formai tekintetben szembetűnő. A különbség mindössze annyi, hogy a felelősségre vonás lehetséges idejét az 1989-ig teljesen el nem évült cselekmények esetében limitálják. 2011 decemberében tehát ugyanazt, ugyanazokkal az indokokkal (szinte a szóhasználatot tekintve is) ismét megpróbálják. Ráadásul jelentős részben ugyanazok a most kormánypárti képviselők, akik ugyanezt a javaslatot annakidején ellenzékből nem támogatták.

Ezzel lényegében felülírják az Alkotmánybíróság 11/1992. (III. 5.) AB határozatában leszögezett elveket, melyek lényege szerint a "jogállamot nem lehet a jogállam ellenében megvalósítani." Az Alkotmánybíróság annakidején rámutatott, hogy a mindig részleges és szubjektív igazságosságnál előbbre való a tárgyi és formális elvekre támasztott jogbiztonság. A büntethetőség elévülését ismét elkezdni rendelő törvény az állam büntető hatalmának korlátait töri át, sérti a visszaható hatály alkotmányos büntetőjogi tilalmát, ellentmond a jogbiztonság elvének (az előre láthatóságnak és kiszámíthatóságnak), és nem felel meg a büntetőjogi beavatkozás elkerülhetetlenségére, szükségességére és arányosságára vonatkozó alkotmányos előírásoknak sem.

A majdani törvény alapján születő döntéseket Strasbourgban minden bizonnyal meg fogják támadni, ezért most egyetlen kérdést vélek fontosnak megvizsgálni: melyen fogadtatása lehet az elévülés nyugvása utólagos kimondásának az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) előtt.

II. Az Egyezmény vonatkozó előírásai és az EJEB esetjogi gyakorlatának jellemzői

Az Egyezmény 7. cikke tiltja büntetőjogi rendelkezések visszaható hatállyal történő felruházást, igaz, kifejezetten csak a bűncselekménnyé nyilvánítás és a büntetés tekintetében:

"Senkit sem szabad elítélni olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése idején a hazai vagy a

nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni."

Ennek elképzelhető olyan értelmezése is, hogy önmagában az elévülési idő utólagos kiterjesztése - akár a nyugvás, akár a meghosszabbítás kimondásával - (tehát nem mint visszavetített bűncselekmény, vagy büntetés révén, hanem utólagos szigorúbb elbírálás által) önmagában nem Egyezmény sértő.

Nehezen megválaszolható kérdés ugyanakkor, hogy pusztán az nem vezethet-e elmarasztaláshoz, ha az elévülés utólagos meghosszabbítása nyilvánvalóan és kizárólag egyedül az utólagos büntetés megalapozását szolgálja. Ilyen esetben ugyanis sérülhet az Egyezmény fontos alapelve, amely hatékony védelmet szorgalmaz az önkényes bűnüldözés minden formája ellen.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az EJEB határozatairól általánosságban elmondható: azok az angolszász rendszer sajátosságait magukon viselő olyan esetjogi döntések, amelyek a kontinentális jogi gondolkodás módszerei, sémái révén sokszor nehezen értelmezhetőnek, következetlennek is tűnhetnek. Ahogyan erre Grád András rámutat "mindenek előtt hozzá kell szoknunk a gondolathoz, hogy jöllehet az Egyezmény változatlan, a joganyag szinte észrevétlenül, folyamatosan alakul változik. Ez azzal jár, hogy bár a korábbi eseti döntéseket formailag senki sem helyezi »hatályon kívül«, amennyiben létezik frissebb eseti döntés egy ügytípus vonatkozásában, automatikusan a legutolsó lesz az irányadó. A korábbi ezzel ellentétes döntések ekkortól automatikusan - a kontinentális terminológiával élve - hatályon kívül helyezettek tekintendők, erre azonban az adott ügyben értelemszerűen semmi sem utal. [...] Látszólag parányi különbségek 180 fokot fordíthatnak egy-egy ügy megítélésén, [...] de még ha az összes előfeltétel adott is, akkor sem törvényszerű, hogy a kérdéses ügyben a miénkkel azonos sajátosságokon alapul a döntés."²

Lássuk hát, a vizsgált problémakörben korábban Strasbourgban milyen jellemző határozatok születtek.

III. Döntések és kérdések

1. Az NSZK-ban (a magyar megoldástól eltérően) egy 1993-ban elfogadott törvény a következőkről rendelkezett:

"A Német Szocialista Egységpárt jogellenes rendszere idején elkövetett - ám az állami vagy pártvezetés kifejezett vagy hallgatóságos akaratától folytán politikai, vagy a jogállami rend alapelveivel összeegyeztethetetlen más okból nem üldözött - bűncselekmények elévülése szempontjából az 1949 október 11. és 1990 október 2. közötti

¹ A T/5005. számú, 2011. november 19-én benyújtott törvényjavaslat.

² GRÁD A.: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve. 2005-ös kiadás. A Strasbourg Bt kiadása, Budapest, 2005. 28-29. old.

időszakot figyelmen kívül kell hagyni. Az elévülés a két említett időpont között nyugodott."³

Az e törvény alapján hozott marasztaló ítéleteket három volt NDK-beli, a határőrizetért felelős vezető politikus illetve tisztviselő (Streletz, Kessler és Krenz) valamint az egyik igazolhatóan halálos lövést leadó határőr (K.-H. W.) Strasbourgban megtámadta, elsősorban az Egyezmény már említett 7. cikkére hivatkozva.⁴

A Bíróság mindenek előtt hangsúlyozta, hogy nem kívánja átvinni a nemzeti állam bíróságainak jogkörét, így nem a kérelmezők büntetőjogi felelősségéről dönt. Hatásköre arra terjed ki, hogy megvizsgálja: a panaszosok tettei az elkövetéskori nemzeti vagy nemzetközi jogi normák szerint bűncselekménynek minősültek-e, s ha igen, a büntethetőség világosan és hozzáférhetően rögzített volt-e.

Az emberölések ténye s a részesség, illetve a tettesség kérdései nyilvánvalóak voltak, kérdés legfeljebb az lehetett, hogy igazolhatták-e ezeket a Határtörvény korabeli rendelkezései. A válasz - az NDK Alkotmányát is figyelembe véve - nemleges volt. A bíróság hangsúlyozta, hogy nem kifogásolható, ha az utódállam az elkövetéskori jogszabályokat jogállami alapelvek szerint értelmezi és alkalmazza. Emellett az is megállapítható - érvelt az ítélet a továbbiakban - hogy a falnál leadott sortűzek a nemzetközi jog (A Polgári és Politikai Jogok NDK által is elismert Nemzetközi Egyezségokmánya) élethez és szabad mozgáshoz való elírásait is sértették.

A határőr panaszát ugyancsak elutasító ügyben leszögezték, hogy egy egyszerű katonának is fel kell ismernie, hogy a parancs végrehajtásával súlyos bűncselekményt követ el, s az alapvető emberi jogokat is sérti. Az általa hivatkozott körülmények nem a tett megítélését, legfeljebb következményeit érinthetik. (W. szemben a vezetőikkel - éppen ezért felfüggesztett szabadságvesztést kapott).

A kifejtettek szerint tehát az elévülési szabályok utólag történő visszamenőleges kiterjesztését nem vizsgálták, a bűncselekménykénti minősítés és a büntethetőség előre láthatósága enélkül is megállapítható volt. (Egyébként sem lett volna szükség a nyugvás érvényesítésére, hiszen az 1968-as NDK Btk. szerint az emberölés elévülési ideje 25 év volt (82. § (1) bek. 5. pont), a kérdéses ügyben a határsértők vád tárgyává tett lelövésére 1970 után, sőt szinte kizárólag a 80-as években került sor).

³ Zweites Gesetz zur Berechnung strafrechtlicher Verjährungsfristen, von 26.03.1993.

A törvény elvi alapja voltaképpen a híres Radbruch-i formula. Gustav Radbruch a II. Világháborút követően több tanulmányában, majd „Jogfilozófiájában” is kifejtette, hogy „létezhetnek törvények olyan mérvű igazságtalansággal és közártalmassággal, hogy azoktól az érvényességet, sőt a jogi jelleget is el kell vitatni.” (*Rechtsphilosophie*. Stuttgart, 1950. 336.)

Egyet értek azonban Péteri Zoltánnal, abban, hogy Radbruch kísérlete „[...] nem küszöbölte ki a felmerült nehézségeket. A »törvényfeletti jogra« való hivatkozás ugyanis – éppen az igazságossággal, mint többféleképpen értelmezhető fogalommal való kapcsolata révén – nem ad egyértelmű választ arra a kérdésre, hogy hol húzódik az »igazságtalan jog« és a »törvényes jogtalanság« közötti határvonal, illetve mikor válik a pozitív törvényben kifejeződő igazságtalanság annyira elviselhetetlenné, hogy vele szemben jogosult az engedelmisség megtagadása is. További kérdés, hogy ki hivatott ennek eldöntésére. Aligha lehet kétséges, hogy ha e kérdések megválaszolása kinek-kinek szabad belátására volna bízva ez jogbizonytalansághoz s végső soron anarchiához vezetne. Ha tehát nem fogadjuk el az örök, változatlan és emberi értelemmel megismerhető természetjog mint abszolút érvényű, objektív mérce létezését, úgy be kell érünk azzal a relatív érvényességű válasszal, amelyet egy-egy ország pozitív joga kínál, meghatározva azt: – Radbruch kifejezésével élve – hogy mi a jogszerű, de nem azt, hogy mi az igazságos.” (PÉTERI Z.: *Bevezetés a jogfogalmakba. Előadások*. Szent István Társulat, Budapest, 2005. 22.)

⁴ K.-H. W. v. Germany, 37201/97.; Streletz, Kessler, Krenz v. Germany, 34044/96., 35532/97.

2. Csehországban szintén 1993-ban mondták ki az elévülés nyugvását.

2005-ben büntetőeljárást indítottak egy idős volt ügyészről, Ludmilla Polednová ellen, azzal a váddal, hogy ügyészi minőségében 1950-ben bűnrészes volt egy olyan koncepció pernek, amelyben négy személyt ártatlanul halálra ítélték. Polednovát 2007-ben nyolc év szabadságvesztésre ítélték, később büntetését csökkentették, megkezdte annak végrehajtását, végül kegyelmet kapott. A több fórumot megjárt ügy - amelyben vitatott volt a régi illetve az új büntető törvény alkalmazhatósága és az is, hogy a vádlott cselekményét "közvetlen" vagy "közvetett" bűnrészségnek tekintsek-e -, miként az várható volt, szintén Strasbourgban kötött ki.

Polednova asszony panaszát a német ügyben hozott döntéshez hasonló indokokkal minősítették elfogadhatatlannak.⁵

Az EJEB szintén hangsúlyozta, hogy nem veszi át a nemzeti bíróság szerepét, azt azonban rögzítheti, hogy a kérelmező annakidején egy olyan, a legalitás látszatát keltő igazságügyi rendszer meghatározó részeseként ténykedett, amely tudatosan semmibe vette az alapvető emberi jogokat, kiváltképpen az élethez való jogot. A vádlónak már a halálbüntetés szorgalmazásakor tudnia kellett: törvényes indokok nélkül, pusztán politikai célok szolgálatában súlyos bűncselekmény elkövetésében működik közre, amelyet a nemzetközi jog is elítél.

A német üggyől eltérően itt az elévülési szabályok megváltoztatásának kérdése azért nem vetődött fel, mert a cselekmény elkövetésekor 1852-es cseh Btk. a büntethetőség elévüléséről nem is rendelkezett (így a tett el sem évülhetett).

IV. Mire számíthatunk az esetleges "magyar ügyekben"?

Látható, hogy a két ismertetett ügyben - bár különböző okokból, de megkerülhető (ha úgy tetszik, szükségtelennek is minősíthető) volt, hogy eldöntsék, önkényes büntetőzésnek tekinthető-e, hogy az elévülési szabályokat utóbb a felelősségre vonás lehetőségéhez igazítsák.

Erre vonatkozóan az EJEB-nek esetjogi gyakorlata tehát nincs, s kérdés, lesz-e valaha. A hasonló sérelmeket esetleg felvető magyar ügyek sorsa ezért kiszámíthatatlan. Van azonban egy további fontos szempont, ami nem a tervezett büntetőeljárások Egyezmény-konform mivoltát látszik erősíteni.

A strasbourgi panaszokat megalapozó német büntetőeljárásokra még a 90-es évek első felében, a cseh eljárásra ugyan igen megkétszerezten, de ott is egy már 1993-ban elfogadott törvény felhatalmazása alapján került sor. A magyar törvényhozásnak az elmúlt 21 év alatt módja lett volna hasonló szabályozásra, ám ezzel - többek között az Alkotmánybíróság döntésének tiszteletben tartása okán - mégsem élt. Mi más utat választottunk. S ezt - minthogy azóta jogállami viszonyok között csaknem egy emberöltőnyi idő eltelt - minden kurzusnak tiszteletben kellene tartania. Különösen akkor, ha - mint a mostani megismételt javaslat előterjesztői is állítják - "nem a bosszú, hanem a valóság hű feltárás" vezérli őket. A "valóság hű feltárásnak" pedig nem a büntetőjog az egyedüli, s történeti távlatból talán nem is a legalkalmasabb eszköze.

⁵ Polednova v. the Czech Republic (applicatiopn 2615/10)

Ennek szellemében nehezen igazolható, hogy nálunk a hasonló büntetőperek jogi alapjait is a rendszerváltozás után közel negyedszázaddal próbálják (újra) megteremteni. Ez pedig az Emberi Jogi Egyezmény egy további sérelmét is felvetheti: Strasbourghban az "ésszerű időn belüli döntést" a tisztességes eljárás egyik meghatározó

elemének tekintik. Évtizedek passzivitására pedig nehéz elfogadható magyarázatot találni. S ha 1989 és 2012 között még az eljárások törvényes lehetősége is hiányzott, 2012 után az "ésszerű idő" fogalma más, nyilvánvalóan szigorúbb megítélés alá eshet.

Tóth Mihály
tudományos tanácsadó

Könyvszemle

SÁNDOR ISTVÁN: *Előadásvázlatok a személyek jogából.* (2. kiad.) Patrocinium Kiadó, Budapest, 2011. 220 o.

2011-ben jelent meg a Patrocinium kiadó gondozásában Sándor István *Előadásvázlatok a személyek jogából* című munkájának második kiadása. A Bethlen-sorozat – a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara (KRE ÁJK) által kiadott, egyetemi jegyzeteket tartalmazó kiadványsorozat – célja, hogy az egyetemi előadásokhoz szorosan kapcsolódó, az előadó oktatók által írott aktuális, hatályos és közérthető tananyagot biztosítson a hallgatók számára. A mű szerzője Sándor István, a KRE ÁJK Polgári és Római Jogi Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense. E kötet a 2010-ben megjelent első kiadás jelentős mértékben átdolgozott, és némiképpen új külsőt is nyert változata.

A jegyzet abból a premisszából indul ki, mely szerint a személyek joga két nagy részterületre osztható, részben a jogalanyok státuszjogára, részben pedig a személyhez fűződő jogok védelmére. Ennek megfelelően a jegyzet először a természetes személyek jogát tárgyalja, majd a jogi személyekre vonatkozó joganyagot mutatja be, és végül a személyhez fűződő jogokkal foglalkozik.

A jogi személyekre vonatkozó rész részletesen elemzi a jogi személyekre irányadó egyes, a Ptk-n kívüli jogszabályok lényeges rendelkezéseit is. A személyhez fűződő jogokat bemutató fejezet a további érdeklődést felkeltő kitekintést nyújt az adatvédelmi jog, illetve a szellemi alkotások jogának területére, mellyel a hallgatók részletesen külön stúdium keretében ismerkedhetnek meg.

A szerző álláspontja szerint az előadásvázlatok elsődleges célja a hallgatók számára megkönnyíteni a vizsgára való felkészülést, valamint a megjelölt szakirodalmi hivatkozásokkal egy-egy témakörben való elmélyültebb kutatás folytatásához kiindulópontot teremteni.

Megítélésünk szerint a jegyzet teljes mértékben megfelel a fent kitűzött céloknak, illetve kitűnően illeszkedik a klasszikus egyetemi jegyzetek sorába, sőt, számos esetben egy átlagos egyetemi tankönyv szintjét meghaladva, a tudományos kutatáshoz is forrásmunkaként használható.

A jegyzet erőnye a megközelítés elméleti igényessége, amely tömör és közérthető stílussal párosul, erre jó példa lehet a jogi személyek elméletének bemutatása. A szerző figyelmet fordít a vonatkozó szakirodalom fontos megállapításaira, így az említett részben – többek között – tekintetbe veszi Sárközy Tamás korszakalkotó és méltán elismert monográfiáját a jogi személy elméletének átalakulásáról.¹

Külön kiemelendő a célvagyon-elmélettel kapcsolatos fejtegetés, mely ezt a valóban összetett és elvont kérdést könnyen feldolgozhatóvá és megérthetővé teszi az olvasó számára. A szerző Szászy-Schwarz Gusztáv elmélete kapcsán elsődlegesen azt emeli ki, hogy az egyes ember

szükségleteinek összessége célegységet képez, amely alá rendelt az ember általános célú vagyona. Szászy-Schwarz szerint egy embernek lehet többféle vagyona és több embernek is lehet egy bizonyos célra szolgáló közös vagyona. A szerző kiemeli, hogy emellett megtörténhet az is, hogy a jog ideiglenesen valamilyen tranzitórius célra rendel meghatározott vagyont – pl. csődvagyon –, illetve az is előfordul, hogy bizonyos vagyontömeg személytelen, s az egyes emberek érdekkörén kívüli, transzcendens célokat szolgál, mint például az alapítványi vagyon.

A jegyzet további erőnye a gyakorlat-orientáltság. Példaként utalunk arra, hogy részletesen foglalkozik az adatvédelmi biztos gyakorlatában felmerült állásfoglalásokkal, melyek akár a gyakorló jogász számára is konkrét ügyekben igen hasznosnak bizonyulhatnak.

A jelen jegyzet a 2010-ben megjelent munka második, átdolgozott kiadása. A szerző kiemelt figyelmet fordított arra, hogy az időközben bekövetkezett – nem csekély számú – jogszabályváltozásnak megfelelően a mű aktuális és hatályos joganyagot tartalmazzon.

Álláspontunk szerint a jelen rövid ismertetéssel bemutatott jegyzet a hallgatók számára könnyen befogadhatóvá és feldolgozhatóvá teszi a személyi jog anyagát. Ugyanakkor alapossága, szakirodalmi háttere miatt tudományos kutatómunka alapjául is szolgálhat, s egyszerűsített számot tarthat a tágabb értelemben vett jogalkalmazó közönség érdeklődésére is, és ekként a jogalkalmazók a joggyakorlat során is haszonnal és eredményesen forgathatják.

Boóc Ádám

*

NAGY TAMÁS: *Josef K. nyomában. Jogról és irodalomról.* Attraktor, Máriabesnyő – Gödöllő, 2010. 264 o.

A hazai jogelmélet legújabb tudományos törekvései minden bizonnyal az ún. "jog és irodalommal" kapcsolhatóak össze.² A "jog és irodalom" a tudományterületek hagyományos keretei közé igen nehezen illeszthető be, hiszen két, belső jellemzőiben is minőségileg eltérő világot – a jogot és az irodalmat – kíván összekapcsolni és egymásra vonatkoztatni. Minden diszciplináris bizonytalanság³ és szkeptikus vélemény⁴ ellenére úgy tűnik, hogy a "jog és irodalom" immár a hazai jogelméleti gondolkodásban is teret nyert. Erről tanúskodnak a kétféle rendszeresen megjelenő tanulmánykötetek,⁵ és a fenti kötet is.

² A „jog és irodalomról” részletesen lásd: H. SZILÁGYI I.: *Jog és irodalom.* (Habilitációs előadás.) *Iustum Aequum Salutare*, 2010/1. 5–27.

³ CS. KISS L.: *Megjegyzések a jog és művészet viszonyához.* *Iustum Aequum Salutare*, 2007/2. 13–18.

⁴ VARGA CS.: *Irodalom? Jogbölcselet?* *Iustum Aequum Salutare*, 2007/2. 119–132.

⁵ *Iustitia kirándul. Tanulmányok a „jog és irodalom” köréből.* (szerk. Fekete B.–H. Szilágyi I.–Könczöl M.). Szent István Társulat, Budapest, 2009.; *Iustitia modellt áll. Tanulmányok a „jog és irodalom” köréből.* (szerk. Fekete B.–H. Szilágyi I.). Szent István Társulat, Budapest, 2011.

¹ Lásd: SÁRKÖZY T.: *A jogi személy elméletének átalakulása. Vizsgálódás a szervezetek komplex jogalanyiságáról.* Budapest, 1985.

A kötet szerzőjének szerepét nem lehet alábecsülni a "jog és irodalom" hazai térhódításában. A Szegedi Tudományegyetem oktatójaként már 2001-ben Kafka *A per* című művének lehetséges jogelméleti értelmezéseiről publikált, majd ezt több hasonló tanulmány követte. A 2010-ben megjelent kötet lényegében a korábbi munkák összefoglalásának igényével született, a lényeges elemeket – a "jog és irodalom" jogelméleti problémái; az amerikai kezdetek; Kafka-elemzések; és a narratív jogelmélet lehetőségei és korlátai – mind megtalálhatjuk benne.

Ez az összefoglaló jelleg egyrészt előnyös a kötet szempontjából, mivel bevezeti az olvasót a "jog és irodalom" egyes részterületeinek alapkérdéseibe. A szerző megállapításai gyakran újszerűek és meglepően hatnak a hazai közegben, az amerikai előtörténet elemzése során szokatlan élességgel mutat rá arra, hogy egyáltalán nem természetes, hogy a jogász és az irodalmi műveltség olyan élesen elválik egymástól, mint az napjainkban megszokott. A Jefferson nevével összefonódó, az erényt a középpontba állító republikánus hagyomány legbensőbb lényegéből következett a jogi szakbarbárság elutasítása, és jogász műveltség összekapcsolása az irodalommal. Ezt jól mutatja, hogy a 19. század első évtizedeiben a jogi tanulmányok integráns részét alkották mind a filozófiai, mind a szépirodalmi művek. (47–81.) A jog és az irodalom kapcsolatának tehát a maitól eltérő konfigurációi is léteztek, és ennek felismerése segít abban, hogy napjaink helyzetéről árnyaltabb véleményt fogalmazzunk meg, és akár az oktatás kérdéseit is eltérően lássuk.

A kötetben tárgyalt témák széleskörűsége azonban, sajnos, az átlagos olvasó számára akár ijesztő is lehet, mivel néha túlzottan sokat kíván tőle. Érezhető, hogy a szerző rendkívül magabiztosan mozog a "jog és irodalom" problémafelvetései között, kezdve a metaelméleti problémáktól a narratívumokig, de sajnos nem minden esetben nyújt segítő kezdet ezek megértéséhez az olvasónak. Egyes esetekben talán érdekesebb lett volna kicsit egyszerűbben kibontani bizonyos gondolatmeneteket, mégha ez az átfogóság és a tudományosság rovására is ment volna (lásd például a történeti elbeszélések problémáját 37–43.). Az értő olvasást tovább nehezíti, hogy a lábjegyzetek végjegyzet formájában kerültek a kötetbe, és e szokatlan szerkesztői megoldás nagyon gyakran lehetetlenné teszi a folyamatos, megszakítás nélküli olvasást, ami a megértés egyik alapfeltétele.

Mindenképpen ki kell emelni a szerző stílusát, mely jelentősen különbözik a jogtudományban, és ezen belül a jogelméletben megszokott, bevett nyelvhasználattól. Nagy Tamás e téren jelentősen megújítja a tudományos írást, ugyanis sokkal közvetlenebb, párbeszédre hajló, és kétélyeit el nem rejtő nyelvet használ, ami alapvetően eltér a gyakran "kinyilatkoztatásokra" és akadémiai szárazságra épülő, egyoldalú írásbeli – tanulmánybeli és monografikus – megnyilatkozásoktól. Csak reménykedni lehet abban, hogy ez akár a jogelméleti művek "stílusforradalmát" is magával hozhatja, vagy legalábbis hatást gyakorolhat a jövő szerzőire.

Mint látható, Nagy Tamás munkáját nem könnyű a hagyományos értelemben értékelni. Részben azért, mert a szerző választott kutatási területét imponáló tudással és magabiztossággal műveli, erről semmi sem árulkodik beszédesebben, mint a kötet végén található irodalomjegyzék. Továbbá azért sem, mert az egyes kérdésfelvetések önmagukban is olyan tág reflexiós lehetőséget rejtenek, illetve kínálnak fel, hogy mind-mind önálló megvitatásra érdemesek. Éppen ezért ajánlható a kötet mindenkinek, aki érdeklődik a jog elméleti kérdései iránt és

valami teljesen másra kíváncsi, mint amit eddig a jogelmélet nyújtani tudott.

Fekete Balázs

*

JAKAB ANDRÁS: *Az új alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei.* Hvg-Orac, Budapest, 2011. 379 o.

Az Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei – veszi kezébe az olvasó nagy várakozással Jakab András egyetemi docens kiadványát. Az első benyomás ezt követően az, hogy mintha a cím hamarabb lett volna meg, mint a tartalom. Ez persze nem von le a tartalom értékéből, de meg kell jegyezni, hogy a könyv nem az Alaptörvény keletkezésének és gyakorlati következményeinek szisztematikus áttekintése. Inkább alkotmányozási kordokumentum: értő helyzet- és normaelemzés; egy jobb Alaptörvényért vívott szakmai küzdelem lenyomata.

A kötet négy elkülönülő részből áll. A szerző először az alkotmányozás során közzétett korábbi írásait gyűjtötte össze. Ezek kimondva, kimondatlanul azzal a céllal készültek, hogy az egyes kérdések kapcsán felhívják az alkotmányozók figyelmét arra az alkotmányos minimumra, amelyet egy európainak mondott államberendezkedés megkövetel. Az íráskor kiválóan, bár példálózó jelleggel mutatnak rá arra, hogy melyek voltak az alkotmányozás során felmerülő kritikus kérdések: a kétkamarás parlament szükségessége és lehetséges formája, a kétharmados törvények körének szűkítése, vagy éppen az új alkotmány létrehozásának és elfogadásának legitimációs problémái.

Az egyes íráskor gyakorlati haszonnal forgathatók, szerzőjük a tudását, széles szakirodalmi tájékozottságát úgy használja, hogy az alkotmányozó számára konkrét jogi problémák megoldásához nyújtson konkrét fogódzókat, bemutatva külföldi megoldásokat, nemzetközi jogi elvárásokat, elméleti és dogmatikai alternatívákat, vagy akár tudományosnak kevéssé mondható politológiai megfontolásokat is (168–169. o.).

A könyv második része a szerző alkotmánya, szintén korábban már közzétett magántervezete – "szakmai álláspont kialakítása céljából". Lábjegyzetben meg is találjuk a neves professzorok névsorát, akik a korábbi alkotmányozási hullámok során vállalkoztak arra, hogy alkotmány-tervezettel gazdagítsák a szakmát. Ebbe a sorba illeszkedve alkotja a könyv gerincét a konszolidációs normaszöveg és a hozzá fűzött magyarázat, amely például egy tömör, a politikai és a szakmai viták során megfogalmazódó igényeket összehétközítő preambulumos szövege; vagy éppen korrigálja a hatályos Alkotmány sok vitát kiváltó, európai uniós hatáskörtruházási szabályát. Olvasható, hogy kisebb változtatással része lett az Alaptörvénynek például az állam és az ember viszonyát rögzítő szabály, amely szerint mindenki felelős önmagáért, és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni (196–197. o.).

A kötet harmadik része az új Alaptörvényt mutatja be. Teljeskörűen összevethető, hogy mi valósult meg azokból a szakmai érvekből, amelyeket a szerző az első két fejezetben felvonultatott. A normaszöveg azonban az értelmezéssel együtt fog élni, ezért a szerző szemüvegével egy gyors pillantást vethetünk a lehetséges értelmezési irányokra: megtudhatjuk például, hogy Európa leghosszabb preambulumszövege hogyan vehet részt az Alaptörvény más szakaszainak kibontásában, lehet-e gyakorlati jelentősége annak, hogy az államunk neve Magyarország lett,

vagy miért problémás az Alkotmánybíróság hatáskörét szűkítő rendelkezés. A szerző álláspontja szerint bár a normaszöveg változatlan maradt, a házasság fogalmát például nem szükségsszerű úgy értelmezni, ahogy azt az Alkotmánybíróság eddig tette. Az Alaptörvény e paragrafusával kapcsolatban megjegyzi azt is, hogy a család intézményét továbbra is védi az Alaptörvény, és szövegszerűen továbbra sem mondja ki, hogy ennek alapja házasság lenne. Az új Alapvetés C) cikk (3) bekezdésében található normaszövegnél ("Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult.") pedig Jakab András kiválóan emeli ki az állami erőszak privatizálásának alkotmányjogi problémáját.

A szerzőre általában jellemző a dicséretes módon egyenes és világos beszédmód, ám néhol az egyes gondolatok kidolgozása inkább elnagyoltnak, leegyszerűsítettnek tűnik. Így például a szerző egy határozott félmondatban foglal állást abban a sokat vitatott kérdésben, hogy hogyan alakul a preambulum normatív ereje ("márpedig maga a normaszöveg nagyobb normatív erővel bír a preambulumnál" (182. o.)), vagy hogyan lehet értelmezni a közpénzek fejezet első, 36. §-át (279–280. o.). Mindezek ellenére az egyes cikkekhez fűzött megjegyzések alkalmasak arra, hogy tükrözzék a szakma – ahogy a szerző is értékeli – meglepően egységes, Alaptörvényre vonatkozó első olvasatát. Emellett a táblázat (173–176. o.) és a szöveges összevetés pontosan tárja föl a jelenlegi Alkotmányhoz képest elfogadott változtatásokat.

A könyv negyedik része a Függelék. A kötet fentebb említett jellegét erősíti, hogy a szerző itt becsatolta a kötet megjelenésekor hatályos Alkotmány szövegét, az Alkotmánybíróság hatáskörmódosítási tervére adott alkotmánybírói állásfoglalást, az Alaptörvény kodifikációs folyamatának első lépéseként nyilvánosságra hozott szabályozási elveket, a Velencei Bizottság állásfoglalását az új Alaptörvény alapjogi szabályait illetően, végül bónuszként saját alkotmánybírói beadványát a pártfinanszírozás alkotmányosságáról.

Sólyom László előszavát idézve: "[e]z a könyv jellemző dokumentuma annak az erőfeszítésnek, amellyel a jogtudomány művelői a 2010-ben és 2011-ben lezajlott alkotmányozási folyamatot kísérték".

Gárdos-Orosz Fruzsina

*

SCHWARZE, J.: *Zukunftsaussichten für das Europäische Öffentliche Recht. Analyse im Lichte der jüngeren Rechtsentwicklung in der Mitgliedstaaten und der Europäischen Union. Nomos, Baden-Baden, 2010. 149 o.*

Jürgen Schwarze, az Albert Ludwig Egyetem (Freiburg im Breisgau) Közjogi Intézetének intézetigazgató egyetemi tanára főként az EU közigazgatási jogára vonatkozó tudományos munkásságáról ismert szakmai körökben. Továbbá e tudományterület legjelentősebb művelőinek egyike, német, angol, és francia nyelven is megjelentetett összefoglaló európai közigazgatási jogi monográfiája miatt.⁶ A szerző azok közé a jogtudósok közé tartozik, akik angolul, franciául, németül, olaszul, és spanyolul nemcsak szakirodalmat olvasnak, hanem publikálnak is.

⁶ Schwarze, Jürgen: *Europäisches Verwaltungsrecht*. Nomos, Baden-Baden, 2004.²

Az ismertetendő kötet egyfelől részben újdonság, másfelől pedig a szerző szellemi horizontjától sem tekinthető gyökeresen távolállónak. Újdonsága abban rejlik, hogy a szerző az európai közjog jövőbeli kilátásait a jelen adottságaiból kiindulva egységként láttatja. Ha meggondoljuk, hogy a szűkebb értelemben vett (büntetőjogi, és pénzügyi jogtól mentes, az alkotmányjogot és a közigazgatási jogot magában foglaló) közjog fogalma a német (de a francia és az angolszász) jogi gondolkodástól sem idegen⁷ (bár ezzel nem azt sugalljuk, hogy szokványos, vagy elfogadott), azonban európai közjogról eddig nem volt mindennapos a tudományos diskurzus. A mű nem áll távol abban a professzor korábbi köteteitől, hogy a széles idegennyelvi forrásokból való merítésen túl a szemlélete esetleges (ez az EU jogban általános angolszász örökség).

A kismonográfia összehasonlító irányultságú. Az összehasonlítás az egyes nemzeti alkotmányjogi és a közigazgatási jogi fejlődés vonalak bemutatására törekszik. Azonban nem teljes körű, a szerző csupán a nagy tagállamok (a kötet sorrendjében haladva: Németország, Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország, és Spanyolország), valamint a közép- és kelet-európai tagállamok ismertetésére szorítkozik (itt Lengyelország és Csehország többször; a balti államok, és Románia, valamint Bulgária szinte alig kerül említésre). A kötet szempontjából releváns alkotmány- és közigazgatási jogi kérdések⁸ külön pontban való bemutatása a nagy tagállamok esetében megtörténik (Nagy-Britanniát kivéve, a sajátos *common law*-jogrendszerén alapuló eltérő fogalomhasználat miatt), a kelet-közép-európai államok esetében a szerző eltérő módszert követ (itt az EU-jog átvétele, az Európa-klauzulák, és két "Európabarát" alkotmánybíró: a lengyel és a cseh gyakorlat bemutatása a hangsúlyos).

A kötet mintegy "melléktermékeként" figyelhető meg, hogy az egyes államok fejlődésének eltérő jellege megnyírt más-más hangsúllyal valósult meg. Az Európai Unió hatása a német Alkotmányra jelentős volt alapvető szinten (25-26. o.), és hatott a kiadatási jogra (*Auslieferungsrecht*) is. Továbbá a férfiakkal azonos tevékenységet végző női katonák jogainak támogatását is befolyásolta 2000-ben a *Kreil-ügy* (C-285/98), illetve a Lisszaboni Szerződés változásokat generált a reformálás alatt lévő szövetségi és tartományi közigazgatási szint viszonyában (*Föderalismusreform*). A francia Alkotmány esetében a 2008. július 23-i alkotmányreform jelentett új színezetet. Nagy-Britannia és Spanyolország vonatkozásában pedig az Alapjogi Charta. Olaszországban számos új törvény meghozatala jelentett változást. A közigazgatási jog vonatkozásában a főbb változások tanulságait a szerző több jogeset ismertetésével vonja le a nagy tagállamok esetében. A meglehetősen általános jellegű, Kelet-Közép-Európára vonatkozó ismertetésből a lengyel és a német Alkotmánybírói bíróság "Európabarát" gyakorlatának ismertetése emelkedik ki. A lengyel állampolgárok kiadatását megtiltó alkotmányi rendelkezést (Alkotmány 55. §), új, EU-kompatibilis szabályozás váltotta föl 2006-ban. A cseh Alkotmánybírói bíróság szintén 2006-os, az európai elfogatóparanccsal kapcsolatos keretszabályozást becikelyező törvény részben téves szabályozását tette EU-

⁷ A tárgykörbe tartozó angolszász tankönyvek címe többnyire 'Constitutional and Administrative Law', míg a francia alkotmány- és közigazgatási jogot 'Droit public' címmel is szokás kurrikulárisan feldolgozni, és a csak csupán 'Droit administratif' címet viselő kötetek is gyakran feldolgozzák az államszervezettel kapcsolatos jogi kérdéseket.

⁸ A közigazgatási kérdések bemutatása nagyszámú jogeset ismertetésén keresztül történik. Az anyag e része igen heterogén.

konformmá, hivatkozva az európai jogi kultúra, és a tag-államok jogában közösnek mondható alapelvekre, ki-mondva, hogy a cseh állampolgárok nem csupán az EU polgárság adta jogok hasznélvezői, hanem a kötelezett-ségeket illetően is ki kell venni részüket a terhekből.

A kemény kötésben megjelenő elegáns könyv több, mint 200 szakirodalom felhasználásával készült, ebből több, mint másfélszáz német nyelvű, de közel 30 angol, közel 15 francia, továbbá kisebb számú olasz, spanyol, és portugál publikáció színesíti a nem könnyű tárgykör meg-ismerését. A részletes rövidítés- és tartalomjegyzék, és a mintaszerű bibliográfia mellett hiányosság, hogy a kötet név-, tárgy-, valamint jogszabálymutatót nem tartalmaz.

Koi Gyula